

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Спеціальна моніторингова місія в Україні

ТЕМАТИЧНИЙ ЗВІТ

Жертви серед цивільного населення на сході України 2016 рік

«Коли це вже закінчиться?»

*Запитання, яке найчастіше чують спостерігачі СММ у Донецькій та
Луганській областях по обидва боки лінії зіткнення*

Вересень 2017

Опубліковано Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ в Україні

© Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні 2017

Усі права захищені. Використання та копіювання змісту цього видання дозволяється виключно в некомерційних цілях та за умови обов'язкового посилання на Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ в Україні.

Звіт англійською, українською та російською мовами доступний за посиланням:
www.osce.org/uk/ukraine-smm

Зміст

A. Короткий виклад	- 1 -
B. Вступ	- 2 -
C. Звичасве міжнародне гуманітарне право.....	- 3 -
D. Спостереження СММ	- 4 -
1. Підтверджені жертви серед цивільного населення	- 4 -
i) Типи інцидентів.....	- 6 -
ii) Жертви серед цивільного населення за областями	- 8 -
2. Порушення режиму припинення вогню та жертви серед цивільного населення	- 11 -
3. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення	- 16 -
i) Застосування важкого озброєння безпосередньо у населених пунктах та біля них.....	- 16 -
ii) Вплив мін, боєприпасів, що не вибухнули, та саморобних вибухових пристроїв ..	- 24 -
iii) Переміщення блокпостів та бойові дії уздовж дорожніх коридорів ...	- 30 -
E. Заключні спостереження	- 34 -

А. Короткий виклад

У контексті діяльності ОБСЄ в Україні та навколо неї, Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ) розміщена Рішенням Постійної ради ОБСЄ №1117 і вповноважена, серед іншого, «здійснювати моніторинг і надавати підтримку дотриманню прав і основних свобод людини»¹. Окрім того, СММ сприяє та надає підтримку реалізації Мінських домовленостей, що мають на меті мирне врегулювання конфлікту.

У відповідності з мандатом і основною метою діяльності Місії зі зниження напруженості та забезпечення миру, стабільності і безпеки в Україні, СММ як жодна з інших організацій має можливість здійснювати моніторинг ситуації і звітувати про вплив насильства, що триває і надалі ставить під загрозу життя людей, призводить до жертв серед цивільного населення і спричиняє пошкодження життєво важливих об'єктів цивільної інфраструктури.

За підтвердженими даними СММ, у 2016 році у Донецькій та Луганській областях зафіксовано 442 випадки жертв серед цивільного населення: 88 загиблих та 354 поранених. Такі випадки спостерігалися в основному у Донецькій області. Зафіксовано широке застосування зброї, забороненої Мінськими домовленостями²; найчастіше використовували танки, міномети та артилерійські установки. Основною причиною жертв серед цивільного населення є обстріли, здебільшого у нічний час, з різних артилерійських систем великого калібру. СММ зафіксувала збільшення застосування важкого озброєння біля лінії зіткнення. Починаючи із жовтня регулярно фіксувалися випадки використання реактивних систем залпового вогню (РСЗВ). Серед поранених та загиблих цивільних осіб найбільше чоловіків. Решта жертв переважно спричинена мінами, вибухонебезпечними предметами-наслідками війни (ВПНВ), мінами-пастками та саморобними вибуховими пристроями (СВП). Пропорційно, ці пристрої спричиняють більше смертельних випадків, ніж обстріли. Від неправильного поводження з вибуховими речовинами в основному страждали хлопці (які не досягли 18 років) (що склало майже 90% жертв серед дітей).

¹ ОБСЄ, Постійна рада, Рішення № 1117 «Розміщення спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні (СММ)», РС.ДЕС/1117, березень 2014 р.

² Мінські домовленості включають Протокол від 05.09.2014 р., Меморандум від 19.09.2014 р., Комплекс заходів від 12.02.2015 р., у тому числі Доповнення до нього від 29.09.2015 р., і Рамкове рішення Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів від 21.09.2016 р.

У процесі позначення (маркування), огороження та нанесення на карти замінованих ділянок уздовж дорожніх коридорів, якими щодня користуються, за підрахунками, 25000 цивільних осіб, відмічено незначний прогрес. Більшість жертв, зафіксованих у безпосередній близькості до контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ), спричинено вогнем зі стрілецької зброї та легкого озброєння (СЗЛО). СММ також зауважила, що у багатьох випадках переміщення КПВВ уздовж таких дорожніх коридорів провокувало підвищення рівень насильства у розташованих поблизу гарячих точках, що призводило до жертв.

За даними Місії, протягом звітного періоду Збройні сили України та збройні формування «ЛНР» і «ДНР» продовжували вести вогонь із житлових районів та по них, оскільки бойові позиції розташовувалися безпосередньо на території цивільних об'єктів та поблизу них. Враховуючи те, що у деяких випадках позиції сторін розташовані на відстані всього 200 метрів одна від одної, цивільне населення, що проживає поблизу лінії зіткнення протяжністю приблизно 500 км, було і залишається особливо вразливим до невивіркованої дії зброї. У багатьох населених пунктах, розташованих біля лінії зіткнення, між бойовими позиціями та цивільними помешканнями не існувало жодного розрізнення, оскільки збройні підрозділи розміщувалися безпосередньо на території цих населених пунктів, зокрема шляхом захоплення об'єктів приватної власності. Ситуація з літніми особами, за спостереженнями СММ, викликає особливе занепокоєння, зокрема у районах, що повністю не контролюються жодною стороною, де число жертв серед цивільного населення похилого віку становить приблизно 40% від загальної кількості. Усі сторони зобов'язані вживати усіх необхідних заходів для забезпечення захисту цивільного населення від насильства, що триває, а також вживати запобіжних заходів, спрямованих на обмеження наслідків нападів.

В. Вступ

У цьому експертному звіті висвітлено інформацію про жертви серед цивільного населення внаслідок порушень режиму припинення вогню та ведення бойових дій, на основі даних Місії за 2016 рік. Висвітлюючи дані про кількість порушень режиму припинення вогню і типи озброєння, що застосовується, а також інформацію про найбільш постраждалі райони, СММ намагається підкреслити наслідки певних форм ведення бойових дій та їхнього впливу на життя та фізичну недоторканість цивільного населення. У цьому звіті термін «жертви серед цивільного населення» включає осіб, які безпосередньо не брали участі у бойових діях, проте дістали поранення або загинули у результаті таких дій.

Положення цього звіту ґрунтуються на даних, що збирались СММ під час постійного моніторингу Донецької та Луганської областей України у період із 1 січня до 31 грудня 2016 року. Кожен випадок було підтверджено на основі даних, отриманих принаймні з трьох незалежних джерел, свідчень постраждалих і свідків, а також під час спілкування з медпрацівниками,

посадовими особами правоохоронних органів, військовими, членами збройних формувань та іншими особами. Спостерігачі СММ також проводили оцінку місць вогневого ураження у населених пунктах та в інших місцях, де повідомлялося про жертви серед цивільного населення, зокрема збираючи інформацію про типи застосованого озброєння та близькість розташування цивільних та військових об'єктів до вирв. Здійснюючи моніторинг ситуації уздовж дорожніх коридорів, СММ також визначала вплив обмеження свободи пересування цивільних осіб на їхню безпеку та захищеність під час перетину лінії зіткнення. У цьому звіті також враховуються наявні дані про ділянки, уражені мінами, ВПНВ, мінами-пастками і СВП.

Процес підтвердження даних залежить від оперативної ситуації на місцях. Свобода пересування спостерігачів має вирішальне значення для виконання завдань, викладених у мандаті СММ. У період із 1 січня до 31 грудня 2016 року було зафіксовано майже 1950 випадків обмеження свободи пересування спостерігачів СММ, з яких 66% припадають на непідконтрольні уряду райони. Ці обмеження перешкоджали доступу СММ до місць інцидентів, лікарень і моргів, особливо у підконтрольних «ДНР» та «ЛНР» районах. Географічно зони, де спостерігалися інтенсивні бойові дії, часто співпадали з тими, в яких сторони обмежували свободу пересування СММ³. На процес підтвердження даних також вплинула відмова членів «ЛНР» та «ДНР» обговорювати випадки з СММ. З огляду на ці обмеження виявилось неможливим повністю підтвердити 12% випадків жертв, про які було повідомлено СММ. Відповідно вони не були включені до загальної статистики наведеної у цьому звіті.

Таким чином, процес підтвердження даних може тривати місяцями, і Місія переглядає статус випадків, щойно з'являється відповідна інформація. Якщо інформація потребує уточнення, СММ не вважає випадок підтвердженим доки не отримані більш точні та достовірні дані.

С. Звичаєве міжнародне гуманітарне право

У цьому звіті СММ посилається лише на зведення звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права (МГП)⁴, що застосовується до усіх збройних

³ Тематичний звіт СММ ОБСЄ «Обмеження свободи пересування та інші перешкоди у виконанні мандата СММ (січень—червень 2016 року)», <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/264861?download=true>

⁴ Звичаєве міжнародне гуманітарне право складається з норм, які є «загальною практикою, визнаною як правова норма» та існують незалежно від міжнародного договірної права. Норми, на які робляться посилання у цьому розділі, систематизовані у дослідженні звичаєвого міжнародного гуманітарного права, проведеному Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Перше видання цього дослідження опубліковано видавництвом Кембриджського університету. У дослідженні зібрано 161 звичаєва норма МГП, що є основними вимогами гуманітарного права, обов'язковими для виконання усіма сторонами будь-яких збройних конфліктів. Ці норми сприяють підвищенню рівня правового захисту жертв війни по всьому світу.

конфліктів⁵. Згідно з цими нормами сторони конфлікту мають розрізняти між цивільними особами та комбатантами⁶, цивільними об'єктами та військовими цілями, не вдаватися до нападів невибіркового характеру⁷, а також вживати усіх практично можливих заходів, щоб уникнути поранення цивільних осіб і пошкоджень об'єктів їхньої власності, а також звести такі випадки до мінімуму⁸. Крім того, звичаєвими нормами МГП передбачено загальну заборону на розміщення військових цілей у густонаселених районах⁹ та певні обмеження щодо використання вибухових пристроїв і деяких інших засобів і методів ведення бойових дій.

D. Спостереження СММ

1. Підтверджені жертви серед цивільного населення

У період з 1 січня по 31 грудня 2016 року СММ задокументувала 442 жертви серед цивільного населення у районах, вражених конфліктом на сході України, а саме: 88 загиблих цивільних осіб (22 жінки, 58 чоловіків, одна дівчинка віком до 2 років, п'ять хлопчиків і двоє дорослих, стать яких не встановлено) і 354 поранених (118 жінок, 209 чоловіків, 12 дівчат і 15 хлопців). Від загальної кількості жертви чоловічої статі становлять 64%. Понад 70% усіх загиблих і

Див. базу даних зі звичаєвого МГП з усіма нормами, систематизованими МКЧХ [доступна в електронному вигляді за посиланням: <https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>].

⁵ Згідно з мандатом СММ доручено «збирати інформацію та звітувати про ситуацію з безпекою у районі діяльності». Місія не уповноважена класифікувати характер конфлікту в Україні (міжнародний чи неміжнародний збройний конфлікт).

⁶ *Див.* коментар до Норми 1, в якому зазначено, що термін «комбатанти» у цій нормі використовується лише у загальному розумінні й означає, що для цих осіб не передбачено право захисту проти нападів, яким користуються цивільні особи, не надаючи їм при цьому статусу комбатанта чи військовополоненого, прийнятого в умовах міжнародного збройного конфлікту [доступно в електронному вигляді за посиланням: https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule1].

⁷ Це напади, які вражають без розрізнення військові цілі та цивільні об'єкти, оскільки вони не спрямовані чи не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль або їхні наслідки не можуть бути обмежені, як того вимагає МГП. МКЧХ, Міжнародне гуманітарне право, розгорнутий вступ, серпень 2016 р.

⁸ *Див.* Норму 1 «Принцип розрізнення між цивільними особами та комбатантами», Норму 7 «Принцип розрізнення між цивільними об'єктами та військовими цілями», Норму 11 «Напади невибіркового характеру», Норму 14 «Дотримання принципу пропорційності при нападі», Норму 15 «Запобіжні заходи під час здійснення нападу» [доступні в електронному вигляді за посиланням https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul].

⁹ *Див.* Норму 23 «Розміщення військових цілей за межами густонаселених районів», Норму 24 «Переміщення цивільних осіб та цивільних об'єктів із районів, де такі об'єкти розташовані у безпосередній близькості від військових цілей» [доступно в електронному вигляді за посиланням: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul].

поранених осіб — дорослі 18–64 років, більшість з яких віком від 46 до 64 років. Принаймні 78 жертв¹⁰ старші 65 років.

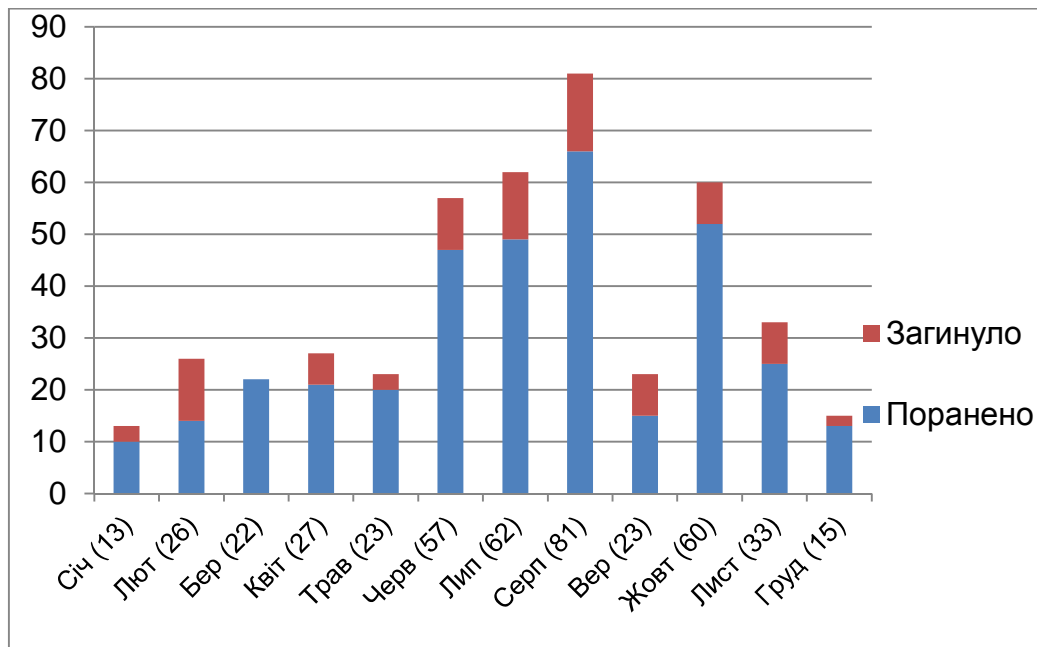
Таблиця 1

	Дорослі				Діти				Всього
	Жінки	Чоловіки	Стать не встановлено	Всього дорослих	Дівчата	Хлопці	Стать не встановлено	Всього дітей	
Загинуло	22	58	2	82	1	5	0	6	88
Поранено	118	209	0	327	12	15	0	27	354
Всього	140	267	2	409	13	20	0	33	442

Таблиця 2

	Кількість жертв (помісячно)												Всього
	Січ	Лют	Бер	Квіт	Трав	Черв	Лип	Серп	Вер	Жовт	Лист	Груд	
Загинуло	3	12	0	6	3	10	13	15	8	8	8	2	88
Поранено	10	14	22	21	20	47	49	66	15	52	25	13	354
Всього	13	26	22	27	23	57	62	81	23	60	33	15	442

Мал. 1

¹⁰ Ця кількість є приблизною, оскільки у деяких випадках СММ не змогла підтвердити вік жертви, зокрема коли за описом жертві було 60-69 років або просто вказувалося, що жертвою була особа «похилого віку».

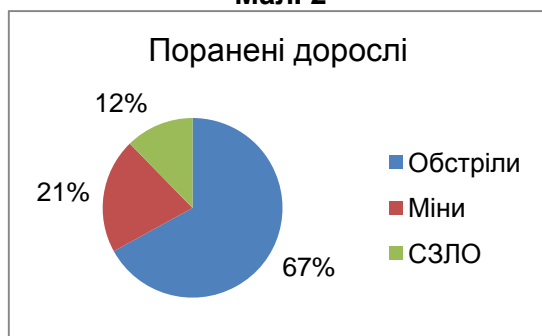
i) Типи інцидентів

Основною причиною більшості жертв є обстріли, зокрема із використанням артилерії та мінометів великого калібру. Жертвами бойових дій із застосуванням забороненої мінськими домовленостями зброї стали 263 цивільні особи — загинули 32 особи, поранення дістала 231 особа. У пропорційному відношенні серед усіх типів інцидентів жінки найбільше постраждали саме від обстрілів — 41% від загальної кількості жертв для цього типу інцидентів.

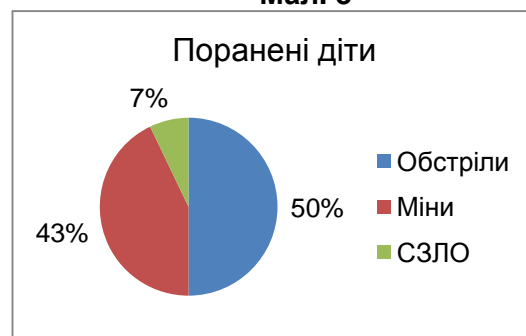
Загалом 115 цивільних осіб (37 загиблих і 78 поранених) стали жертвами дії різного роду вибухових пристроїв, зокрема мін, ВПНВ, мін-пасток і СВП, що становлять другу за кількістю причину жертв серед цивільного населення. Від загальної кількості дітей, які загинули або дістали поранення внаслідок дії цієї категорії озброєння, на хлопців припадає приблизно 75%. У пропорційному співвідношенні на міни, боєприпаси, що не вибухнули, та СВП припадає більша кількість випадків із летальними наслідками (32% порівняно з 12%) ніж на обстріли. Водночас більшість осіб, які стали жертвами обстрілів, вижили, діставши поранення (88% порівняно лише з 68% осіб, які стали жертвами дії мін, боєприпасів, що не вибухнули, та СВП).

Протягом звітної періоду від застосування стрілецької зброї та легкого озброєння (СЗЛО) загинуло 14 осіб та поранено 42. Стрілянина уздовж дорожніх коридорів є серйозною загрозою, зокрема в районах КПВВ «Мар'їнка» та «Майорськ», де за період із липня до грудня 2016 року, за спостереженнями СММ, сталося п'ять випадків.

Мал. 2

Мал. 3

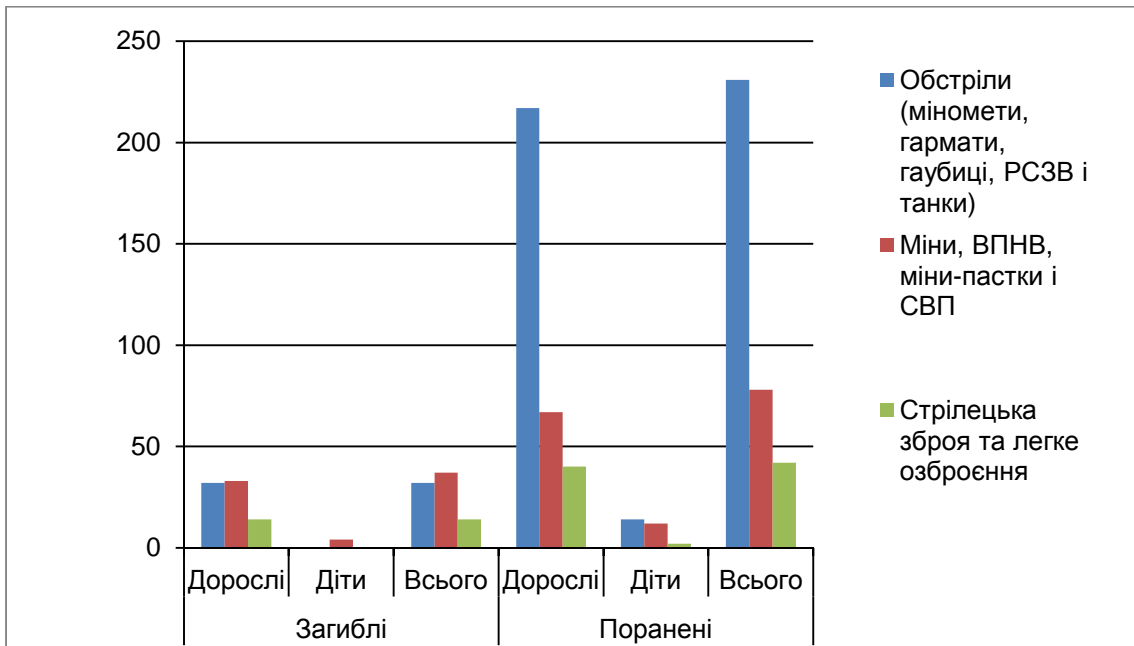
СММ також задокументувала чотири жертви серед цивільного населення у результаті дорожніх інцидентів за участю військової техніки та чотири інші випадки, пов'язані з конфліктом¹¹.

Таблиця 3

Тип інциденту (озброєння)	Загинуло			Поранено			Всього
	Дорослі	Діти	Всього	Дорослі	Діти	Всього	
Обстріли (міномети, гармати, гаубиці, РСЗВ і танки)	32	0	32	217	14	231	263
Міни, ВПНВ, міни- пастки і СВП	33	4	37	67	12	78	115
Стрілецька зброя та легке озброєння	14	0	14	40	2	42	56
Дорожні інциденти за участю військової техніки у зоні конфлікту	2	0	2	2	0	2	4
Інші пов'язані з конфліктом випадки	1	2	3	1	0	1	4
ВСЬОГО	82	6	88	88	28	354	442

¹¹ Двоє хлопчиків загинули від ураження струмом через обрив ліній електропередачі 26 червня в підконтрольному «ДНР» с. Пікузи. Одна жінка загинула від серцевого нападу під час обстрілу у Горлівці у липні, і ще одну жінку госпіталізовано через отруєння димом унаслідок обстрілу в Макіївці у жовтні.

Мал. 4

ii) Жертви серед цивільного населення за областями

Більшість випадків (281 із 442) сталися у непідконтрольних уряду районах, де загинуло 57 цивільних осіб і дістали поранення 224. Водночас у підконтрольних уряду районах було зафіксовано 148 жертв (28 загиблих і 120 поранених). Окрім того, у районах, що повністю не контролюються жодною стороною¹², сталося 13 випадків (троє загиблих і десятеро поранених), з яких 40% осіб старше 65 років.

Інциденти, що призвели до жертв серед цивільного населення, в основному спостерігалися у Донецькій області, де СММ підтвердила 355 випадків — 68 загиблих і 287 поранених. Із цієї кількості жертв 242 (45 загиблих і 197 поранених) зафіксовано у підконтрольних «ДНР» районах, 108 (загинуло 21, поранено 87) — у підконтрольних уряду районах і п'ять (двоє загиблих і троє поранених) — у районах, розташованих уздовж лінії зіткнення між бойовими позиціями сторін.

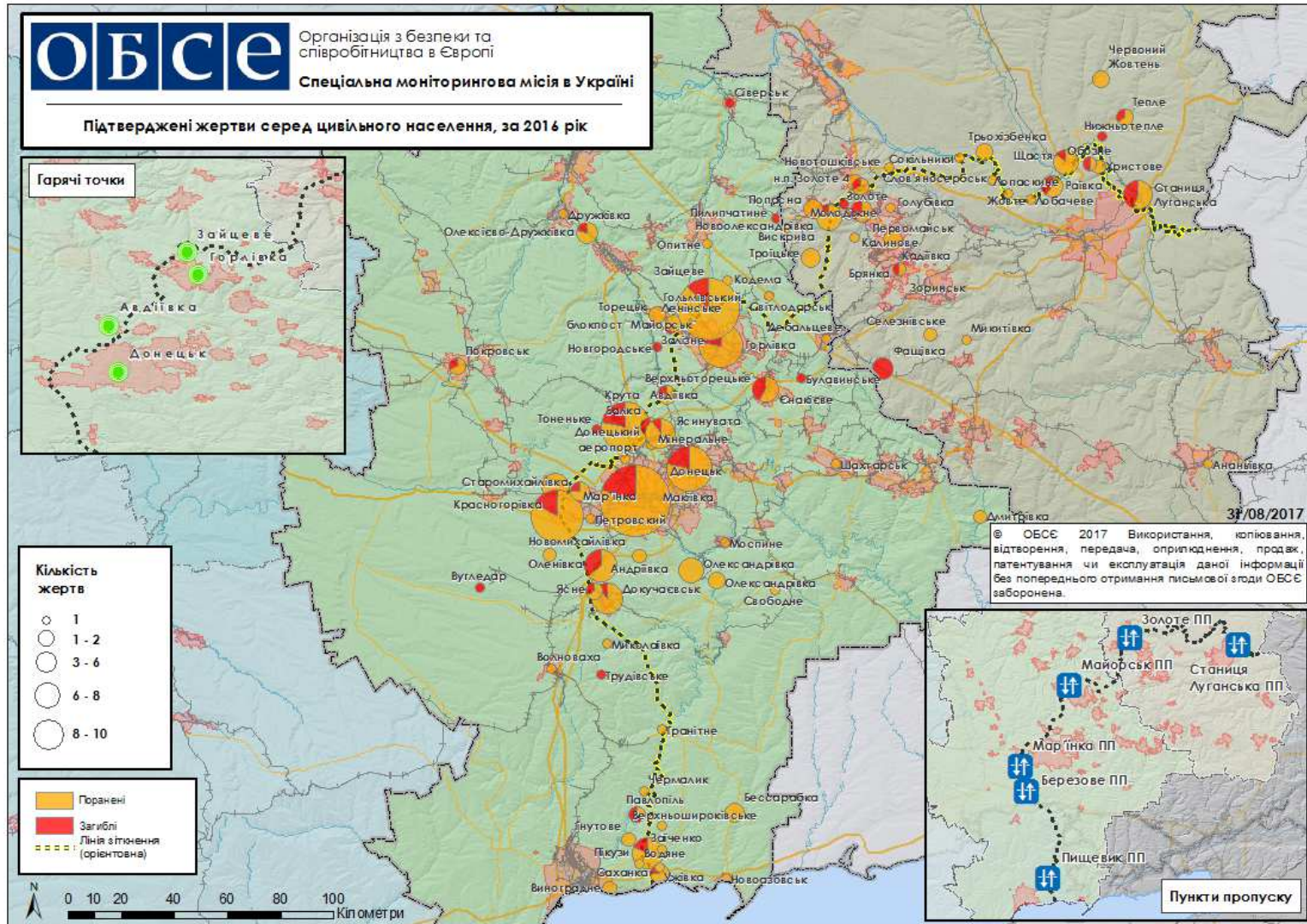
¹² Сюди, зокрема, входять Мар'їнка, Новоолександрівка, райони між нульовими блокпостами у Майорську та Горлівці, частина Золотого-4, а також райони Зайцевого, що не контролюються жодною стороною. Наприклад, за 2016 рік у Новоолександрівці зафіксовано шість жертв, чотири з яких внаслідок обстрілів. У цьому селі наразі проживає приблизно 90 осіб, здебільшого літні жінки, позбавлені доступу до медичного обслуговування, електро- та водопостачання; свобода їхнього пересування суттєво обмежена. У селі також проживають двоє малих дітей.

Якщо порівнювати з Донецькою областю, в Луганській області зафіксовано менша кількість жертв серед цивільного населення, а саме 20 загиблих і 67 поранених, із них 40 (7 загиблих і 33 поранених) зафіксовано у підконтрольних уряду районах, 39 (12 загиблих і 27 поранених) — у непідконтрольних уряду районах; шість осіб дістали поранення в Новоолександрівці (у селі, яке розташоване поблизу лінії зіткнення та не контролюється жодною стороною) і один чоловік отримав поранення у Золотому.

Таблиця 4

	Кількість жертв за регіонами			
	Підконтрольні уряду райони	Непідконтрольні уряду райони	Райони, що повністю не контролюються жодною стороною	Всього
Загинуло	28	57	3	88
Поранено	120	224	10	354
Всього	148	281	13	442

Такий розподіл частково пов'язаний з особливостями розташування лінії зіткнення, що фактично проходить по околицях двох великих населених пунктів — Донецька та Горлівки (обидва розташовані у районах Донецької області, що не контролюються урядом). У 2016 році саме на околицях цих двох міст спостерігалось приблизно 25% від загальної кількості порушень режиму припинення вогню, зафіксованих СММ уздовж усієї лінії зіткнення. Відповідно, більшість жертв серед цивільного населення, задокументованих Місією, припадає на ці райони.

2. Порушення режиму припинення вогню та жертви серед цивільного населення

5 вересня 2014 року у Протоколі, підписаному в Мінську, передбачено негайне припинення застосування зброї. Більше ніж два роки по тому режиму припинення вогню не дотримуються, відповідно життя цивільних осіб перебуває під постійною загрозою.

Ретельний аналіз даних, зібраних СММ, свідчить про взаємозв'язок між порушеннями режиму припинення вогню та підтвердженими випадками жертв серед цивільного населення внаслідок обстрілів із застосуванням СЗЛО та важкого озброєння. Окрім того, простежується зв'язок між підвищенням рівня інтенсивності бойових дій і збільшенням кількості жертв серед цивільного населення. Наслідки бойових дій для цивільного населення у різних населених пунктах проявляються по-різному, в залежності від низки факторів, таких як чисельність населення, відстань між населеними пунктами та дорожніми коридорами для перетину лінії зіткнення, а також розташування та пересування озброєння безпосередньо у цих населених пунктах і поблизу них.

За період із вересня до грудня 2015 року, за спостереженнями СММ, після поновлення сторонами своїх зобов'язань щодо дотримання режиму припинення вогню¹³, кількість жертв серед цивільного населення зменшилася¹⁴, незважаючи на те, що порушення тривали. Однак, починаючи із січня 2016 року, кількість зафіксованих СММ порушень режиму припинення вогню поступово зростала, зокрема після першого різкого спалаху насильства у середині квітня, а потім у червні, липні, серпні, жовтні, листопаді та у грудні. У жовтні підвищений рівень насильства, особливо спостерігався у східному секторі Маріуполя, де кількість порушень режиму припинення вогню, на основі даних СММ, зросла більш ніж на 1000%, якщо порівнювати з попереднім місяцем. Окрім того, було зафіксовано інтенсивніше застосування забороненого Мінськими домовленостями озброєння, зокрема артилерійських гармат та РСЗВ¹⁵. Приблизно 60% від загальної кількості випадків застосування РСЗВ та

¹³ У Доповненні до Комплексу заходів від 12 лютого 2015 року міститься план відведення танків, артилерійських гармат калібром до 100 мм і мінометів калібром до 120 мм (включно) на відстань 15 км в обидва боки для створення 30-кілометрової зони безпеки.

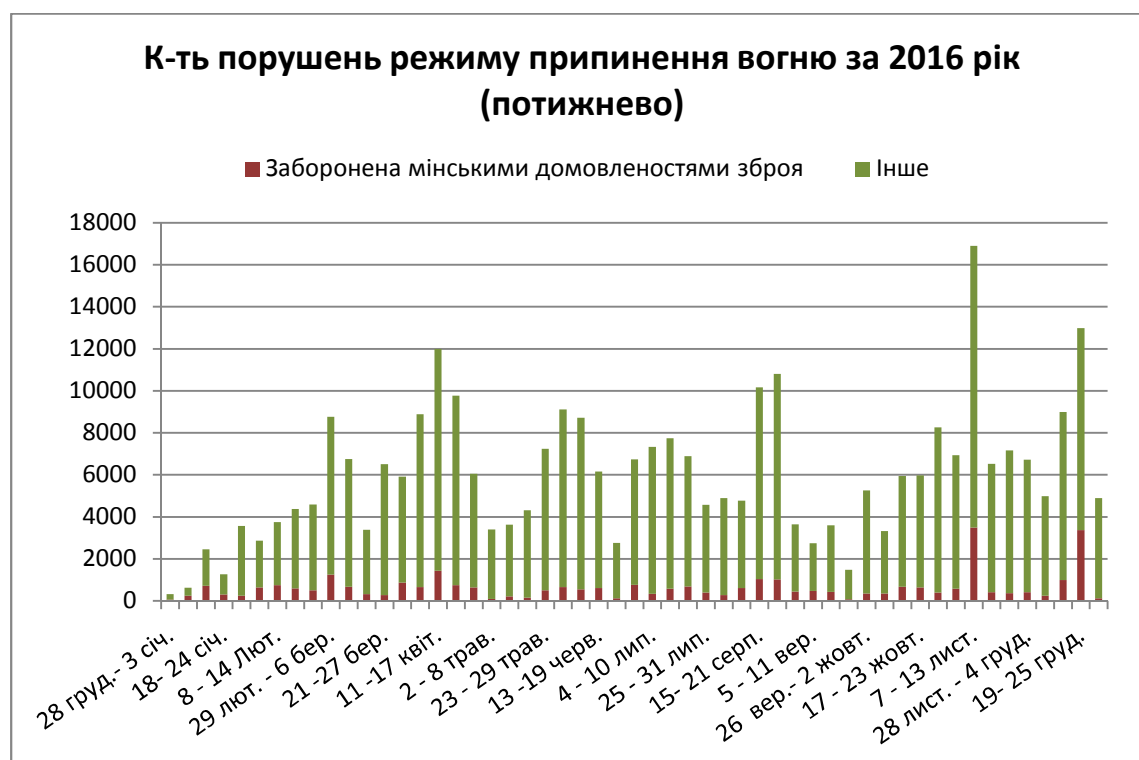
¹⁴ «За період із 16 серпня до 15 листопада 2015 року Моніторингова місія ООН із прав людини в Україні зафіксувала 178 жертв серед цивільного населення, з яких загинуло 47 осіб і поранено 131, що на 232% менше, ніж за попередній звітний період (16 травня – 15 серпня), коли було зафіксовано 413 жертв (105 загиблих і 308 поранених)». Доповідь УВКПЛ про ситуацію з правами людини в Україні за період із 16 серпня до 15 листопада 2015 року.

¹⁵ СММ зафіксувала, що у цьому районі було випущено принаймні 560 артилерійських снарядів, 200 мінометних мін і 60 ракет РСЗВ, якщо порівнювати з відповідно 90, 10 та 0 у вересні.

артилерійських систем, зафіксованих у 2016 році, припадає на період з жовтня по грудень.

Як видно з поданої нижче таблиці порушень режиму припинення вогню, раптове загострення ситуації та спалахи насильства у середині листопада і в другій половині грудня, за спостереженнями СММ, стали періодами найзапекліших бойових дій у 2016 році. Сторони поновили свої зобов'язання щодо дотримання режиму припинення вогню починаючи з опівночі 24 грудня, що сприяло різкому зниженню кількості порушень цього режиму упродовж наступного тижня.

Мал. 5

Підвищення рівня насильства у регіоні вплинуло на кількість жертв серед цивільного населення. Так, за перші чотири місяці 2016 року середньомісячна кількість жертв, за підтвердженими даними, становила 22 особи, причому найменший показник зафіксовано у січні (13 осіб), а найвищий — у квітні (27 осіб). За період Великодніх свят у травні спостерігалось тимчасове зниження інтенсивності бойових дій, унаслідок чого кількість зафіксованих за місяць порушень режиму припинення вогню зменшилася на 40%. Окрім того, у травні також зафіксовано менше жертв серед цивільного населення (23 особи). Березень виявився єдиним місяцем, коли не було зафіксовано жодного

летального випадку. Однак починаючи з червня і протягом наступних двох місяців¹⁶ СММ зафіксувала високі показники порушень режиму припинення вогню і, як наслідок, зростання кількості жертв серед цивільного населення. У середньому за місяць гинули або отримували поранення 63 особи. Найвищий показник жертв за цей період зафіксовано у серпні (81 особа) — рекордний рівень із серпня 2015 року¹⁷.

У вересні, після того як Тристороння контактна група (ТКГ) закликала сторони поновити свої зобов'язання щодо дотримання режиму припинення вогню з нагоди початку нового навчального року¹⁸, кількість зафіксованих порушень режиму припинення вогню зменшилася орієнтовно на 65%, якщо порівнювати з попереднім місяцем, а показники жертв серед цивільного населення за вересень знизилися до 23 випадків (на 70% менше ніж за серпень). Ситуація знову змінилася у жовтні після ескалації бойових дій, що призвело до 60 жертв серед цивільного населення — досить високий рівень, зважаючи на показники упродовж червня–серпня, коли було зафіксовано 223 випадки (загинула 41 особа, поранено 182). Водночас кількість порушень зростає приблизно на 115%, якщо порівнювати з попереднім місяцем.

Починаючи з другої половини листопада спостерігалось поступове зниження кількості жертв серед цивільного населення до 33 (8 загиблих і 25 поранених) і 15 (2 загиблих і 13 поранених) у листопаді та грудні відповідно. Незважаючи на те, що за тижневий період із 19 до 25 грудня було зафіксовано другий найвищий за кількістю у 2016 році показник порушень режиму припинення вогню із застосуванням забороненої зброї, не було зафіксовано жодної загибелі внаслідок обстрілів із важкого озброєння, а число поранених було невеликим. Натомість, 46% від загальної кількості жертв за цей період спричинено вогнем зі стрілецької зброї та легкого озброєння, зокрема двох цивільних осіб вбито на північній околиці Горлівки поблизу КПВВ «Майорськ» — районі, що повністю не контролюється жодною стороною.

Окрім того, СММ відзначила, що у період із січня до кінця травня більшість нападів, унаслідок яких цивільні особи гинули або отримували поранення, відбувалися у темну пору доби. Однак починаючи з червня, СММ також фіксувала напади у денний час, хоча і не настільки масштабні. Місія підтвердила щонайменше 42 випадки (5 загиблих і 37 поранених) внаслідок

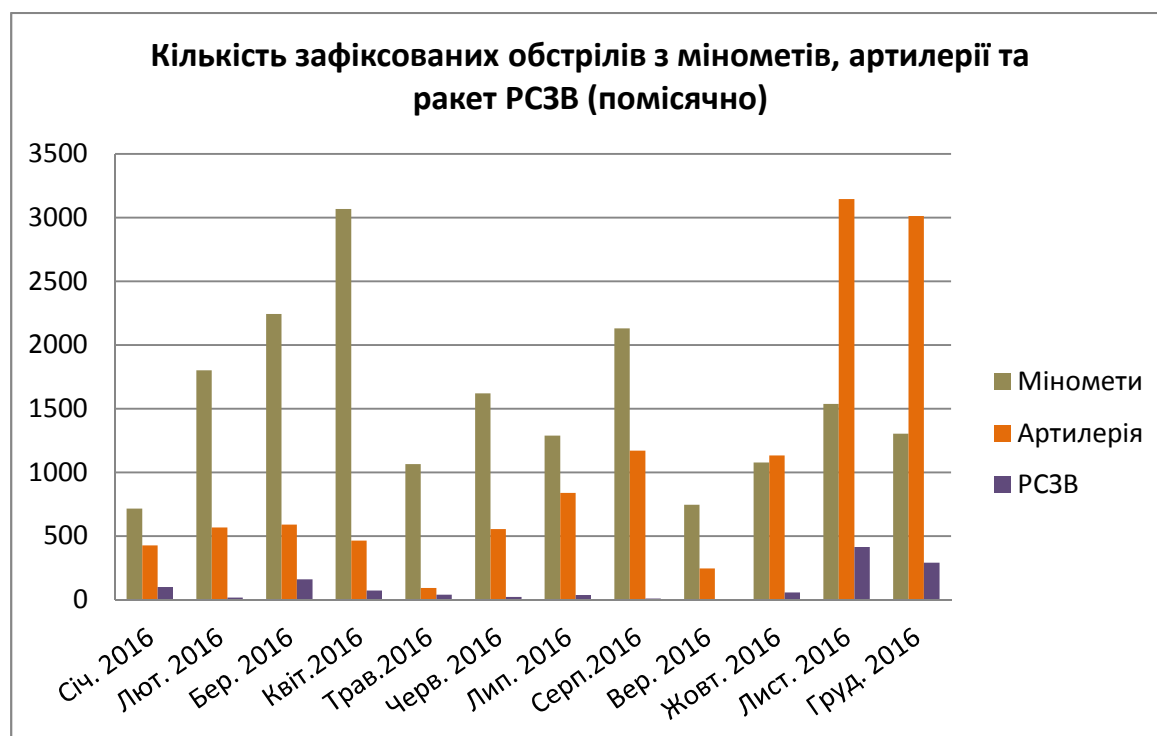
¹⁶ Протягом липня–серпня бойові дії у Донецькій області були зосереджені у таких гарячих точках: у трикутнику Донецький аеропорт–Авдіївка–Ясинувата, у районах підконтрольної «ДНР» Горлівки, підконтрольного уряду Світлодарська і далі на південь у районі Широкиного.

¹⁷ Заява Верховного комісара ООН з прав людини Зейд Раад аль-Хусейна від 3 серпня 2016 р. [<http://www.ohchr.org/FR/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20329&LangID=E>]

¹⁸ Заява Тристоронньої контактної групи щодо припинення вогню з 1-го вересня 2016 року: <http://www.osce.org/ru/cio/262101>

обстрілів у денний час (між 08:00 та 18:30) і принаймні 95 випадків (17 загиблих і 78 поранених) у нічний час та рано вранці, причому практично 75% усіх нападів сталися у період із 19:00 до 03:00. СММ також зауважила, що багато спалахів насильства, як правило, починалися із застосування стрілецької зброї та легкого озброєння і згодом набирали обертів із застосуванням мінометів та артилерії¹⁹.

Мал. 6

Починаючи із середини квітня Місія фіксувала збільшення кількості озброєння, якого бракувало у місцях постійного зберігання і відомих СММ районах розміщення відведеного важкого озброєння. Деякі з цих місць під час їх відвідування спостерігачами були повністю покинутими. Водночас спостерігалось нарощення обсягів застосування важкого озброєння. СММ неодноразово фіксувала суттєве збільшення застосування далекобійної артилерії та РСЗВ, зокрема у першому й останньому кварталі року.

¹⁹ Наприклад, у січні спостерігачі чули інтенсивну перестрілку у підконтрольних «ДНР» населених пунктах Широка Балка й Озерянівка (34 і 35 км на північний схід від Донецька відповідно). Черги зі стрілецької зброї, автоматичних гранатометів та великокаліберних кулеметів змінювались вогнем із мінометів і танкових гармат та, зрештою, артилерійськими ударами, і навіть залпами РСЗВ.

Більшість порушень режиму припинення вогню, зафіксованих уздовж лінії зіткнення, спостерігалися у районах, яким притаманна тенденція до ескалації насильства. У багатьох із них порушення відбувалися на постійній основі починаючи з вересня 2014 року. Основним фактором, що зумовлює нестабільність ситуації, є просування сторонами вперед, в напрямку лінії зіткнення. У 2016 році до таких гарячих точок належали трикутник Авдіївка–Ясинувата–Донецький аеропорт²⁰, південно-західна, західна та північна околиці підконтрольної «ДНР» Горлівки, а також ділянка між підконтрольним «ДНР» Дебальцевим і підконтрольним уряду Світлодарськом. До інших гарячих точок відносилися такі райони: на півдні Донецької області — підконтрольні «ДНР» Докучаєвськ, Саханка і Пікузи (кол. Комінтернове) та підконтрольні уряду Водяне і Широкине. У цих гарячих точках бойові дії спостерігалися практично кожного дня з періодами інтенсивних зіткнень. У Луганській області до охоплених конфліктом районів, де спостерігалася висока інтенсивність бойових дій, належать пішохідний міст у Станиці Луганській та прилеглі до нього території, ділянка між Попасною та Золотим, а також ділянки в районі Троїцького та Слов'яносербська.

У Донецькій області було зафіксовано 113 жертв в районі південно-західної частини Донецька²¹, 76 осіб дістали поранення поблизу підконтрольної «ДНР» Горлівки²², з яких 42 — у районі Зайцевого, 43 — у трикутнику Авдіївка–Ясинувата–Донецький аеропорт²³ і 15 — у районі Пікуз і Широкиного²⁴. Єдиною гарячою точкою, де незважаючи на високий рівень насильства, що спостерігався протягом року (на яку припадає приблизно 20% від загальної кількості порушень режиму припинення вогню уздовж усієї лінії зіткнення), було зафіксовано лише один випадок поранення внаслідок обстрілів, був район між підконтрольним уряду Світлодарськом і підконтрольним «ДНР» Дебальцевим²⁵.

²⁰ Трикутник Павлопіль–Комінтернове–Октябр був однією з найбільш гарячих точок наприкінці грудня 2015 року. У лютому 2016 року з'явилася нова гаряча точка. Бойові дії знову загострилися в районі між підконтрольним уряду м. Авдіївка (17 км на північ від Донецька) і підконтрольним «ДНР» м. Ясинувата (16 км на північний схід від Донецька), після того як Збройні сили України перемістили свою позицію углиб промислової зони (так званої «Промзони»), розташованої на південно-східній околиці Авдіївки. У результаті відстань між передовими позиціями сторін зменшилася до якихось 100 метрів.

²¹ У т. ч. в підконтрольній уряду Красногорівці і підконтрольній «ДНР» Старомихайлівці, підконтрольній уряду Мар'їнці та підконтрольній «ДНР» Олександрівці, у підконтрольному «ДНР» Петровському районі Донецька, включно з мікрорайоном Трудівські, у підконтрольному «ДНР» Куйбишевському районі Донецька, підконтрольному «ДНР» Кіровському районі Донецька та в підконтрольному «ДНР» Ленінському районі Донецька.

²² У т. ч. у місті Горлівка, включно з житловим масивом «Бесарабка» та Микитівським районом, а також у селищах Гольмівський та Михайлівка.

²³ У т. ч. у Ясинуватій, Авдіївці, Київському районі Донецька, Крутій Балці та Опитному.

²⁴ У т. ч. у підконтрольних «ДНР» Пікузах, Водяному і Саханці.

²⁵ Одним із можливих пояснень низьких показників жертв є розміщення бойової позиції за межами міста, біля просторих полів, що пролягають на його околицях. Між позиціями Збройних сил України та «ДНР» пролягає поле; у цьому районі немає жодних житлових будинків.

Інші 11 жертв у Донецькій області зафіксовано у різний час та у різних місцях²⁶ поблизу лінії зіткнення.

У Луганській області кількість зафіксованих СММ порушень режиму припинення вогню, що відбувалися поблизу населених пунктів і житлових масивів міст продовжувала зростати, особливо в західній частині області, що межує з Донецькою. На відміну від північного сходу, на заході лінія зіткнення не проходить по руслу Сіверського Донця. Бойові дії у цих гарячих точках призвели до 87 жертв серед цивільного населення, зокрема 20 у районі Попасної–Калинового²⁷, 9 у районі Станиці Луганської, 11 у районі Слов'яносербська²⁸ і 10 у районі Кадіївки (кол. Стаханов)²⁹. Гарячі точки, в яких спостерігалася велика кількість порушень режиму припинення вогню, проте невеликі показники жертв серед цивільного населення, включають Калинове та Сокільники³⁰.

3. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення

і) Застосування важкого озброєння безпосередньо у населених пунктах та біля них

Деякі міста, села і селища, де і досі триває насильство, вважаються одними з найбільш густонаселених районів України. Згідно з офіційними статистичними даними, у 2013 році в Донецькій і Луганській областях проживало відповідно 4,43 і 2,25 мільйона осіб. Враховуючи відсутність оновленої офіційної статистики, Управління ООН із координації гуманітарних питань (УКГП ООН) в Україні підготувало власні розрахункові дані, згідно з якими у межах 5 км проживає приблизно 800000 жителів: орієнтовно 200000 у підконтрольних урядові районах і 600000 у непідконтрольних уряду районах³¹. Значна частина лінії зіткнення пролягає у безпосередній близькості до найбільш густонаселених міст Донецької області — підконтрольного «ДНР» Донецька (де до моменту

²⁶ Район підконтрольного уряду Торезька, у т. ч. Новгородське, Артемове та Торезьк, підконтрольне уряду Верхньоторецьке, а також підконтрольні уряду Первомайське та Новомихайлівка — місця, які не підпадають під категорію «гарячих точок».

²⁷ У т. ч. у районі підконтрольних «ЛНР» Молодіжного, Калинового, Калинового-Борщуватого, Золотого і Новоолександрівки.

²⁸ У т. ч. у районах підконтрольних уряду Лобачевого і Лопаскиного, а також у районах підконтрольних «ЛНР» Раївки, Жовтого та Обозного.

²⁹ У т. ч. у районі підконтрольних «ЛНР» Брянки та Первомайська.

³⁰ У Калиновому передові позиції розташовані далеко від житлових масивів. У Сокільниках усі мешканці (приблизно 300 осіб) залишили свої будинки і переїхали до сусідніх населених пунктів. Під час розмови зі спостерігачами вони висловили бажання повернутися до своїх домівок.

³¹ УКГП ООН, Україна: Гуманітарна ситуація (станом на 08.09.2016),

<http://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-snapshot-8-september-2016-enruuk>

виникнення конфлікту проживало понад 1 мільйон осіб) і підконтрольної «ДНР» Горлівки (понад 292000 жителів відповідно)³². Поки бойові дії в основному зосереджені у гарячих точках, розташованих біля Донецька, більшість цивільних осіб, які потрапляють під перехресний вогонь, проживають у підконтрольних «ДНР» районах. Окрім того, за спостереженнями СММ, місця, де зафіксовано більшість жертв серед цивільного населення, відомі як такі, де спостерігалася значна присутність збройних підрозділів, а саме: Зайцеве, Докучаєвськ, Пікузи, Мар'їнка, Старомихайлівка та деякі райони Донецька, особливо Петровський район.

Селище Зайцеве, розташоване на північній околиці підконтрольної «ДНР» Горлівки, як і раніше, розділене³³ на дві частини, де вогневі позиції сторін розташовані на відстані лише 200–300 метрів одна від одної. У цій зоні спостерігалася приблизно 5% від загальної кількості порушень режиму припинення вогню, зафіксованих СММ уздовж усієї лінії зіткнення. Понад 60% порушень режиму припинення вогню в районі Горлівки було зафіксовано у Зайцевому здебільшого через обстріли невибіркового характеру по житлових районах та об'єктах цивільної інфраструктури. Найбільше пошкоджень завдано на вулиці Муравйова у підконтрольній уряду Жованці, де фактично проходить

26 березня, приблизно о 06:00 ранку, 70-літня жінка у своєму будинку, розташованому у Жованці (підконтрольній уряду частині Зайцевого), отримала осколкові поранення правої ноги. За словами постраждалої, солдати, які, вочевидь, розміщувалися у безпосередній близькості до її будинку, відвезли її до найближчої лікарні у Бахмуті (бесіда зі спостерігачами СММ у березні 2016 року).

лінія зіткнення. Більшість будинків на цій вулиці не підлягають ремонту. Дві аналогічні за розмірами сусідні вулиці контролюються сторонами конфлікту. Вулиця Маресьєва перебуває під контролем Збройних сил України, а вулиця Лисянського контролюється членами «ДНР». У цих, так само як і в інших населених пунктах, де існує ризик потраплення під обстріл; деякі місцеві жителі розповідали СММ, що вони і досі регулярно користуються підвалами або

³² Місто Горлівка поділяється на 3 адміністративні райони: Калінінський, Микитівський і Центральноміський. Джерело: Перепис 2001 року.

³³ Жованка — це селище, розташоване у південній частині Зайцевого. Воно поділене на Північну Жованку (підконтрольну уряду) і Південну Жованку (що контролюється «ДНР»). Відстань між збройними силами та нульовими блокпостами «ДНР» становить приблизно 1,5 км. На цій ділянці також протікає річка Бахмутка, куди місцеві жителі ходять ловити рибу. У підконтрольній урядові частині Зайцевого розташовані крамниця та автобусна зупинка, і для того щоб дістатися туди місцеві жителі проходять через ділянки між блокпостами («сіру зону»). До розподілу загальна чисельність населення Жованки становила 3346 осіб. Наразі у Жованці залишилися 220 осіб (105 домогосподарств), у Бахмутці проживає 280 осіб (160 домогосподарств), а решта — у Пісках.

невеличкими льохами для зберігання продуктів харчування (розміщеними в їхніх будинках або поблизу них) як бомбосховищами.

Тенденція до суттєвого зменшення кількості жертв у Зайцевому, що спостерігалася у вересні, продовжилася і протягом останнього кварталу. Така тенденція відповідала зниженню рівня насильства у цьому районі, якщо порівнювати з попередніми місяцями. Кількість порушень режиму припинення вогню, зафіксованих на північній околиці Горлівки, була на 45% меншою, ніж у серпні, коли спостерігався подібний рівень насильства в області.

26 серпня 56-літня мешканка Зайцевого (непідконтрольної уряду частині) поралася на присадибній ділянці, коли приблизно за 4–5 метрів від неї розірвалися чотири снаряди. Вона отримала численні осколкові поранення грудної клітини, кінцівок та спини. Вона покликала доньку, яка зтягла її до будинку, надала першу медичну допомогу і викликала швидку допомогу, яка відмовилася виїжджати, оскільки селище все ще було під обстрілом. Згодом її перенесли подалі на безпечну відстань від місця ведення бойових дій. Приблизно за годину її забрала до лікарні бригада швидкої допомоги (бесіда зі спостерігачами СММ у серпні 2016 року).

Невелика міжпозиційна відстань, а також близьке розташування позицій сторін до населених пунктів, зокрема до приватних секторів, та інтенсивність бойових дій стали причинами масштабних пошкоджень житлових будинків у цих населених пунктах; подекуди будинки були повністю зруйновані. СММ продовжувала фіксувати значні пошкодження у населених пунктах по обидва боки лінії зіткнення³⁴, зокрема обвалені стіни та пошкоджені дахи, незліченну кількість потрісканих чи розбитих ущент вікон, а також пошкодження від осколків на зовнішніх стінах багатоквартирних житлових будинків та приватних осель. У багатьох випадках люди отримували поранення, а їхні будинки через пошкодження ставали непридатними для проживання або надзвичайно залежними від погодних умов. Відповідно становище мешканців таких будинків ще більше ускладнювалося, і вони ставали більш уразливими. Наприклад, 13 жовтня 2016 року у підконтрольному «ЛНР» Калиновому-Борщуватому спостерігачі СММ зафіксували пошкодження житлового будинку, спричинені вогнем із мінометів калібру 120 мм. У будинку проживали родина з 3-річною

³⁴ Див. Тематичний звіт СММ «Складне становище цивільного населення, яке постраждало від конфлікту на сході України», лютий 2017 р. <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/300286?download=true>

дитиною та літня жінка. Від вогневого ураження були пошкоджені вікна та внутрішня частина будівлі; серйозних пошкоджень зазнала розташована на підвір'ї комора; більшість продуктових запасів на зиму було знищено.

У своїх звітах СММ регулярно висвітлювала інформацію про наявність і застосування важкого озброєння, зокрема великокаліберної артилерії та мінометів, у межах зони безпеки та населених пунктів³⁵. Усі ці зафіксовані випадки є порушенням Мінських домовленостей. Спостерігачі СММ проводили оцінку місць вогневого ураження по обидва боки лінії зіткнення, підтверджуючи факти обстрілів сторонами населених пунктів із застосуванням мінометів (калібру 120 та 82 мм) та артилерійських установок (калібру 152 та 122 мм). Ударна хвиля та осколки боєприпасів можуть призвести до загибелі, поранення чи пошкодження будь-кого та будь-чого у зоні ураження, що варіюється від 35 до 200 метрів залежно від типу застосованого озброєння.

Відновлення застосування РСЗВ становить серйозну загрозу. Це озброєння переважно призначене для ураження району зосередження сили та техніки противника, а не конкретної цілі. За короткий період часу РСЗВ здатні випускати боєприпаси на значну відстань. Місія підтвердила випадки застосування РСЗВ у межах населених пунктів³⁶. У серпні у підконтрольному уряду Торецьку (кол. Дзержинськ, Донецька обл.) дівчинка дістала поранення внаслідок застосування цього озброєння.

У більшості населених пунктів, де СММ проводила оцінку місць вогневого ураження, місцеві жителі розповідали, що у своїх житлових районах вони часто бачили мобільні вогневі позиції: «Вони стягують підрозділи та зброю, стріляють і швидко зникають»³⁷, тим самим наражаючи місцеве населення на ризик потрапляння під вогонь у відповідь. Ця тактика є широко розповсюдженою та активно використовується сторонами, особливо збройними формуваннями³⁸. За

³⁵ Наприклад, 28 серпня на відстані 350 м від лікарні у Станиці Луганській спостерігачі СММ чітко бачили свіжі сліди застосування 120-мм мінометів. 29 серпня спостерігачі відвідали вогневу позицію Збройних сил України, розташовану біля лікарні у Станиці Луганській, і знайшли підтвердження наявності там нової вогневої мінометної позиції (Див. <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/261656>). 24 грудня у непідконтрольних урядові районах члени патруля Місії бачили БМП-2, яка стояла на блокпості на захід від Калинового, ще одну БМП-2, яка рухалася на схід неподалік Дебальцевого, а також одну БМП-1 у Дебальцевому та зенітну установку (ЗУ-23), встановлену на МТ-ЛБ, що стояв неподалік Вергулівки (Див. <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/291146>).

³⁶ Наприклад, у січні та грудні — у Горлівці, у лютому — у Первомайському, у липні — у Макіївці, у серпні та листопаді — у Красногорівці, у жовтні — у районах на схід від Маріуполя, у листопаді — у Мар'їнці, у серпні та листопаді — поблизу Докучаєвська, у грудні — у Світлодарську.

³⁷ Бесіди зі спостерігачами СММ у жовтні та листопаді 2016 р.

³⁸ Центр з питань цивільних осіб в умовах конфлікту, «Ми боїмося тиші», *Захист цивільного населення на Донбасі, листопад 2016 р.*, <http://civiliansinconflict.org/resources/pub/we-are-afraid-of-silence-protecting-civilians-in-the-donbass-region>

твердженнями очевидців, наприклад, у Маріуполі Донецької області обстріли удень були настільки гучними та гриміли настільки близько, що учням місцевої школи доводилося ховатися у найближчому укритті³⁹. Ще один приклад, 23 грудня місцеві жителі підконтрольної уряду Талаківки (Донецької обл.) жалілися, що вогневі позиції розташовані настільки близько, що вони могли бачити спалахи від застосування зброї. У багатьох випадках цивільні особи повідомляли, що обстріли відбувалися вночі й озброєні особи звертались до місцевих жителів з проханням використати дахи їхніх будинків для розміщення вогневих позицій⁴⁰. Націлювання вогню на позиції, розміщені у населених пунктах, становить високий ризик виникнення супутніх втрат серед цивільного населення. Мирні жителі розповідали СММ, що за такої тактики вони відчують себе мішенями.

Чимало жителів Донецької області України, здебільшого літні люди та пенсіонери, часто розповідали спостерігачам, що вони змушені лишатися. Деякі з них зізналися, що не мають фінансових можливостей, для того щоби розпочати нове життя деінде. Інші стверджували, що вони вже занадто старі, щоби кудись переселитися, або обґрунтовували неможливість переїзду сімейними чи професійними обставинами. Подібні твердження спостерігачі СММ чули і в Луганській області. 75-літній чоловік, що проживає у підконтрольному уряду селі Луганської області, якось сказав: «Солдати поцікавилися у нас, чи не боїмося ми залишатися [у селі]. На що ми відповіли «так, боїмося», але нам нікуди їхати. Я працюю шахтарем уже 40 років»⁴¹.

Південно-західна частина Донецька, де спостерігалось приблизно 5% від загальної кількості порушень режиму припинення вогню, зафіксованих СММ уздовж лінії зіткнення, залишається одним із районів, де у 2016 році зафіксовано найвищі показники загиблих та поранених цивільних осіб унаслідок обстрілів, що становить 38% жертв у цій категорії та 70% жертв у цьому районі. Сюди входять підконтрольна уряду Красногорівка, підконтрольна «ДНР» Старомихайлівка, підконтрольна уряду Мар'їнка, підконтрольні «ДНР» Олександрівка та Петровський район Донецька, у тому числі мікрорайон Трудівські, де, за підрахунками, 123500 жителів наражаються на небезпеку стати жертвами невпинного насильства⁴². До того ж, з моменту виникнення

³⁹ Бесіда зі спостерігачами СММ, грудень 2016 р.

⁴⁰ Див. Тематичний звіт СММ «Складне становище цивільного населення, яке постраждало від конфлікту на сході України», лютий 2017 р.: <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/300286?download=true>

⁴¹ Бесіда зі спостерігачами СММ, жовтень 2016 р.

⁴² У січні 2017 року члени «ДНР» заявляли, що у Докучаєвську проживало приблизно 25000 осіб, а в Олександрівці — до 4000 жителів. У травні 2017 року заступник голови Мар'їнської районної адміністрації повідомив СММ, що чисельність населення Красногорівки становить приблизно 9000 осіб, а Мар'їнки —

конфлікту відбувалися бойові дії у районі Мар'їнки та Олександрівки, розташованих біля одного з чотирьох КПВВ у Донецькій області.

12 серпня спостерігачі відвідали будинок у Петровському районі Донецька і побачили осколкові пошкодження паркану, дверей і стіни, а також розбиті вікна цього будинку. За їхніми оцінками, пошкодження були спричинені влученням мінометної міни калібру 82 мм, випущеної з невстановленого напрямку. Міна розірвалася на присадибній ділянці сусіднього будинку, внаслідок чого було зруйновано сарай. У будинку спостерігачі бачили тіло літнього чоловіка, який лежав на підлозі у калюжі крові. Чоловік зазнав поранення грудної клітки і лівої руки. 80-літня дружина загиблого повідомила, що обстріл розпочався приблизно о 01:45 і тривав 15 хвилин (бесіда зі спостерігачами СММ у серпні 2016 року).

До того ж, розміщення збройних формувань «ЛНР» і «ДНР» в населених районах часто супроводжується захопленням цивільних об'єктів, у тому числі будинків⁴³. У Пікузах⁴⁴, де наразі проживає приблизно 176 мешканців⁴⁵, члени «ДНР» використовували покинуті будинки, розташовані на території села та на його околицях. Їхні позиції потрапляли під обстріли, що призводило до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.

24 липня, приблизно 20:35, 30-річний мешканець Пікуз отримав поранення нижніх кінцівок від вибуху, що стався на присадибній ділянці за 40 метрів від його будинку. За оцінкою СММ, найбільш вірогідною причиною пошкоджень було влучення мінометної міни або гранати автоматичного гранатомета (бесіда зі спостерігачами СММ у липні 2016 року).

6500 жителів. Станом на цей же місяць, за даними членів «ДНР», у Старомихайлівці проживає приблизно 4000 осіб, а кількість жителів Петровського району становить орієнтовно 75000 осіб.

⁴³ Для ілюстрації, у період із середини вересня до середини жовтня СММ здійснювала моніторинг ситуації із захоплення житлових будинків у 33 населених пунктах Луганської області та зафіксувала випадки захоплення озброєними особами будинків у 13 населених пунктах, розташованих у непідконтрольних уряду районах, факт захоплення яких підтвердили власники цих об'єктів власності, сусіди та озброєні особи.

⁴⁴ На райони, розташовані уздовж лінії зіткнення на схід та північний схід від Маріуполя, припадає понад 10% від усієї кількості порушень режиму припинення вогню, зафіксованих СММ у межах зони безпеки за 2016 рік.

⁴⁵ За даними члена «ДНР» («сільська рада»).

На додачу, СММ також зауважила, що присутність Збройних сил України часто супроводжується захопленням цивільних об'єктів⁴⁶.

Окрім використання житлових будинків для військових цілей, захоплення адміністративних будівель також негативно впливало на доступ цивільних осіб до державних послуг, зокрема послуги у сфері освіти та охорони здоров'я. Місія фіксувала розміщення об'єктів військового типу та присутність озброєних осіб на території шкіл та дитсадків або біля них з обох боків лінії зіткнення. У серпні, наприклад, у Луганській області спостерігачі відвідали 41 навчальний заклад (школи, університети, студентські гуртожитки, дитячі садки, літні табори та коледжі) по обидва боки лінії зіткнення і зафіксували 12 випадків, коли частину цих приміщень використовували члени збройних підрозділів⁴⁷.

Суттєвого впливу від бойових дій зазнали життєво важливі об'єкти цивільної інфраструктури, а також споруди водо- та енергопостачання, розташовані поблизу лінії зіткнення та у гарячих точках⁴⁸. Наприклад, починаючи із серпня 2016 року в районі Донецької фільтрувальної станції (ДФС), що забезпечує очищеною водою понад 345000 жителів⁴⁹ по обидва боки лінії зіткнення, відбувалися численні обстріли⁵⁰, які неодноразово призводили до призупинення водопостачання. Протягом звітного періоду понад 16000 осіб у Мар'їнці та Красногорівці Донецької області залишалися без газу з літа 2014 року, коли було пошкоджено газопровід⁵¹, а 280 жителів Жованки не мають електрики починаючи з червня 2016 року. У червні 2016 року двоє хлопців загинули від ураження струмом у Пікузах через пошкоджені лінії електропередачі⁵².

⁴⁶ У період із середини вересня до середини жовтня СММ зафіксувала захоплення житлових будинків у 14 населених пунктах, розташованих у підконтрольних уряду районах, факт захоплення яких підтвердили власники цих об'єктів власності, сусіди та озброєні особи.

⁴⁷ 10 у підконтрольних уряду районах (із 27 відвіданих закладів) і 2 у підконтрольних «ЛНР» районах (із 14 відвіданих).

⁴⁸ Наприклад, у підконтрольних урядові Калиновому та Попасній спостерігачі бачили наслідки того, що вони оцінили як розриви артилерійських снарядів калібру 122 мм, внаслідок чого було пошкоджено водонапірну вежу, трансформаторну будку, лінії електропередачі, присадибну ділянку і дах житлового будинку. Бойові дії впливають не лише на об'єкти інфраструктури, розташовані на лінії зіткнення. 11 листопада поблизу електричної підстанції у підконтрольній урядові Брянці відбувся масований обстріл, у результаті якого загинула одна цивільна особа і ще одна дістала поранення, а також припинено електропостачання, від чого постраждали понад 15000 осіб, у тому числі шахтарі, які опинилися у пастці під землею у двох вугільних шахтах на десять годин.

⁴⁹ На основі даних КП «Компанія «Вода Донбасу» за грудень 2016 р.

⁵⁰ 3 серпня, 19 листопада; 1, 19 та 23 грудня.

⁵¹ Див. Тематичний звіт СММ «Складне становище цивільного населення, яке постраждало від конфлікту на сході України», лютий 2017 р.: <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/300286?download=true>

⁵² Див. Щоденний звіт СММ від 27 червня № 151/2016, <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/248836>;

Міжнародним гуманітарним правом забороняється здійснювати напади, руйнувати, переміщувати чи доводити до непридатного для експлуатації стану цивільні об'єкти і, особливо, об'єкти, життєво необхідні для цивільного населення⁵³.

19 липня, приблизно о 17:00, 19-річний юнак отримав кульове поранення голови, коли він стояв на подвір'ї свого будинку на вул. Лермонтова в Авдіївці. Він приїхав до своїх батьків на період літніх канікул у медичному університеті (бесіда зі спостерігачами СММ у липні 2016 року).

ДФС розміщена у трикутнику Авдіївка–Ясинувата–Донецький аеропорт, що є найбільшою гарячою точкою у межах зони безпеки, на яку припадає понад 40% від загальної кількості зафіксованих СММ порушень режиму припинення вогню уздовж лінії зіткнення. Незважаючи на такий високий рівень насильства, кількість жертв серед цивільного населення у цьому районі є відносно обмеженою. Це частково зумовлено тим, що у районі між Авдіївкою та Ясинуватою в основному розміщено низку промислових об'єктів⁵⁴. Тут також розташований важливий залізничний та дорожній вузол на півночі Донецька, що є прямим та найшвидшим сполученням між двома найбільшими містами, що контролюються «ДНР», — Донецьком і Горлівкою. Бойові дії, інтенсивність яких підвищилася у березні, часто зосереджувалися саме поблизу цього стратегічно важливого транспортного вузла, розташованого паралельно до частини лінії зіткнення між Авдіївкою та Ясинуватою.

У той час, коли більшість порушень режиму припинення вогню спостерігалася у промисловій зоні міста, житлові райони також наражалися на небезпеку, оскільки вони розташовані на відстані менше 2 км. У цих районах, за підрахунками, проживає від 22000 до 23000 осіб⁵⁵.

30 листопада, приблизно о 07:00, чоловік старше 50 років, перебуваючи на подвір'ї у старій частині міста Авдіївки, отримав осколкові пошкодження органів черевної порожнини. За його словами, він почув вибух біля свого будинку, коли вийшов на вулицю, щоб погодувати собаку та поприбирати на подвір'ї (бесіда зі спостерігачами СММ у листопаді 2016 року).

⁵³ База даних зі звичаєвого МГП з усіма нормами, систематизованими МКЧХ [доступна в електронному вигляді за посиланням: <https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>], примітки 4 та 5 Норми 54.

⁵⁴ Наприклад, Авдіївський коксохімічний завод раніше був найбільшим заводом в Україні. До конфлікту на цьому заводі працювало 4000 працівників. У серпні 2014 року, коли було зафіксовано найвищий показник насильства, завод зупинився і відновив свою роботу лише після досягнення домовленості щодо припинення вогню у вересні 2014 року.

⁵⁵ На основі даних Управління соціального захисту міста Авдіївки.

На відміну від згаданих вище населених пунктів, у таких сусідніх селищах та містах, як підконтрольна «ДНР» Макіївка, що межує з трикутником Авдіївка–Ясинувата–Донецький аеропорт, зафіксовано значну кількість жертв серед цивільного населення (23 випадки), майже 90% з яких спричинені обстрілами. Наприклад, 27 жовтня на сусідніх вулицях житлового району в Макіївці стався випадок, у результаті якого загинули дві цивільні особи і ще сім дістали поранення. Під час бесіди зі спостерігачами СММ багато хто розповів, що від розривів їх відкинуло до стін або на підлогу. Окрім того, за їхніми словами, вони отримали поранення від осколків та розбитого віконного скла. Спостерігачі підтвердили, що двоє чоловіків померли від поранень, отриманих під час обстрілу. За оцінкою СММ, два місця вогневого ураження утворилися внаслідок розривів артилерійських снарядів калібру 122 мм, випущених із північно-західного напрямку.

У житловому мікрорайоні Будівельник стався вибух у той момент, коли там проходило подружжя зі своєю дочкою, повертаючись додому. Чоловік загинув на місці, а дочка дістала поранення. 6-річну дівчинку було доправлено до лікарні з травмами, осколковими пораненнями обличчя та пошкодженнями тканин голови з лівого боку. Окрім того, у неї була зламана ліва сторона щелепи (бесіда зі спостерігачами СММ у жовтні 2016 року).

ii) Вплив мін, боєприпасів, що не вибухнули, та саморобних вибухових пристроїв

Меморандумом від 19 вересня 2014 року передбачено заборону на встановлення мін у межах зони безпеки, а також зобов'язання щодо зняття усіх раніше встановлених у цій зоні мінно-вибухових інженерних загороджень. Крім того, згідно з Рішенням ТКГ щодо протимінної діяльності від 03 березня 2016 року сторони забезпечують до 31 березня 2016 року «позначення (маркування), огороження та нанесення на карти районів, що підлягають розмінуванню і перебувають у безпосередній близькості до контрольних пунктів в'їзду-виїзду для цивільного населення на лінії зіткнення та уздовж доріг, що ведуть до цих пунктів». У випадку застосування наземних мін, особливу увагу необхідно приділяти зведенню до мінімуму наслідків їхньої невивіркованої дії.

Незважаючи на те, що сторони взяли на себе відповідні зобов'язання, СММ констатувала незначний прогрес у їх виконанні. Попереджувальні знаки про мінну небезпеку встановлені на всіх дорожніх коридорах, однак маркування більшості цих знаків не є стандартизованим та послідовним. Знаки, які попереджають про наявність мін і боєприпасів, що не вибухнули, мають різну форму та розміри. Вимога щодо встановлення таких знаків на однаковій

відстані один від одного не виконується. Загалом мінні поля не позначені. Огородження замінованих ділянок було зафіксовано лише поблизу двох урядових блокпостів. У разі застосування наземних мін сторони повинні записувати місця їх встановлення.

СММ часто повідомляла про заміновані ділянки та нові мінні загородження, зокрема про наявність протитанкових мін біля блокпостів уздовж дорожніх коридорів⁵⁶. На КПВВ «Мар'їнка», наприклад, упродовж декількох місяців пішоходи щодня стояли у черзі поблизу десяти проти протитанкових мін, встановлених на узбіччі дороги без будь-яких засобів захисту⁵⁷. 10 лютого з південного боку автошляху Н15⁵⁸, поблизу цього КПВВ⁵⁹, міні-фургон підірвався на протитанковій міні, коли водій спробував об'їхати чергу з транспортних засобів, які очікували на проїзд. У результаті міні-фургон було зруйновано вщент, а також загинули троє осіб: водій і двоє пішоходів, які стояли поруч із транспортними засобами.

Через наявність лише одного КПВВ у Луганській області мирні жителі змушені користуватися неофіційними дорожніми коридорами у Золотому⁶⁰ та

⁵⁶ Наприклад, за спостереженнями СММ, протягом першого тижня квітня Збройні сили України встановлювали міни поблизу блокпоста у Золотому. Наступного тижня, а саме 13 квітня, біля дороги Н15 між КПВВ у підконтрольній уряду Мар'їнці та поблизу підконтрольної «ДНР» Олександрівки (поруч з місцем підриву 10 лютого, внаслідок якого було знищено міні-фургон, а також загинули і дістали поранення декілька цивільних осіб) спостерігачі вперше зафіксували три протитанкові міни. Упродовж цього ж тижня у районі підконтрольного «ЛНР» с. Жовте (18 км на північний захід від Луганська) уздовж Сіверського Дінця команда СММ вперше бачила п'ять протитанкових мін, які були позначені лише паличками з пластиковими пляшками наверху. Неподалік КПВВ у підконтрольному урядові районі на північний схід від с-ща Березове (31 км на південний захід від Донецька) члени патруля Місії бачили використаний пусковий пристрій ручного протитанкового гранатомета (РПГ) у вигляді гладкоствольної труби і, ймовірно, гранату РПГ на відстані відповідно 5 і 2 метрів від довгої черги з понад 150 цивільних автомобілів. У підконтрольному «ДНР» Верхньошироківському (кол. Октябр) спостерігачі бачили 20 нових попереджувальних знаків про мінну небезпеку обабіч дороги на ділянці довжиною приблизно 100 метрів. У підконтрольному уряду Бердянському члени патруля Місії бачили 20 нових попереджувальних знаків про мінну небезпеку на відстані лише 30 метрів від берегової лінії. Ділянка місцевості, що пролягає паралельно дорозі до закритої паромної переправи у Жовтому, як і раніше, уражена мінами та боєприпасами, що не вибухнули. 12 протитанкових мін встановлено на дошках на дорозі біля посту «міліції» у підконтрольному «ЛНР» Золотому-5, розташованому на лінії зіткнення. Це єдина асфальтована дорога, якою користуються служби з надзвичайних ситуацій, ритуальні та медичні служби для проїзду до непідконтрольного уряду Золотого-5.

⁵⁷ У лютому 2017 року ці міни вилучено.

⁵⁸ Див. Щоденний звіт СММ ОБСЄ від 11 лютого 2016 року <http://www.osce.org/ukraine-smm/221851>

⁵⁹ 26 січня 2016 року СММ вперше зафіксувала, що укріплена позиція Збройних сил України була посилена 11 новими протитанковими та однією протипіхотною міною.

⁶⁰ Для ілюстрації, в одному з випадків 18 липня подружжя, повертаючись до підконтрольних уряду районів, отримало поранення від спрацювання міни-пастки у Золотому під час перетину лінії зіткнення. За їхніми словами, вони вирішили скористатися неофіційною небезпечною стежиною через ліс, після того як почули у новинах про те, що офіційний КПВВ у Станиці Луганській тимчасово закрито через неконтрольований вогонь у районі поблизу.

паромними переправами⁶¹, що становить небезпеку для їхнього життя і здоров'я. Дорожній коридор «Золоте–Первомайськ» не відкрито для офіційного перетину лінії зіткнення⁶². З огляду на це мирні жителі користуються неофіційними маршрутами для перетину лінії зіткнення, що стало причиною чотирьох жертв серед цивільного населення внаслідок підриву на розтяжках: три випадки у липні і ще один у листопаді. Ці жертви були підтверджені СММ. У безпосередній близькості до КПВВ Збройні сили України та збройні формування «ЛНР» спорудили численні оборонні рубежі з мінними полями, траншеями та інженерними загородженнями⁶³.

Наземні міни, СВП і вибухонебезпечні предмети, що залишаються після застосування зброї, продовжують становити загрозу для життя, фізичної цілісності і недоторканості цивільного населення. Враховуючи те, що контроль над деякими районами перейшов до іншої сторони літом 2014 року, а також унаслідок переміщення позицій певні ділянки, які стали доступними для мирних жителів, можуть бути ураженими зонами, що, за умови недостатнього забезпечення їх позначення (маркування) та огороження, підвищує ризики для цивільного населення.

Упродовж 2016 року СММ підтвердила 115 жертв (37 загиблих та 78 поранених) від детонації різних вибухових пристроїв у населених пунктах, розташованих в охоплених конфліктом районах, а також на ділянках поблизу блокпостів. Серед 74 жертв (25 загиблих і 49 поранених), зафіксованих у Донецькій області, і 41 жертви (12 загиблих і 29 поранених) у Луганській області 57 (14 загиблих і 43

⁶¹ 31 жовтня дорогою від підконтрольної уряду Трьохізбенки до Лопаскиного уздовж річки Сіверський Донець (русло якої співпадає з лінією зіткнення у цьому районі), було зафіксовано інцидент з трьома жертвами. Цей дорожній інцидент, що виник нібито через стрільбу зі стрілецької зброї, легкого озброєння та гранатометів, вірогідно, пов'язаний з однією з двох неофіційних паромних переправ у Луганській області.

⁶² Згідно з планами, цей КПВВ призначений для перетину лінії зіткнення тільки на транспортних засобах; прохід пішоходів не дозволятиметься. З підконтрольного уряду боку зведено необхідну інфраструктуру, водночас на підконтрольній «ЛНР» стороні не зафіксовано жодних споруд, призначених для забезпечення діяльності КПВВ. Єдиним під'їзним маршрутом є дорога протяжністю орієнтовно 2500 метрів, що пролягає від блокпостами Збройних сил України та «ЛНР». Так само як і на КПВВ «Станиця Луганська», ділянки обабіч цієї дороги заміновано. Звіти на початку року вказують на можливу наявність там як протитанкових, так і протипіхотних мін.

⁶³ Ділянки по обидва боки дороги заміновані. Іноді повідомлялося про те, що вибухові пристрої спрацьовували самі по собі, через неполадки або внаслідок ненавмисних дій. Виконано розмінування лише на ділянці дороги з асфальтовим покриттям. Раніше встановлені навпроти блокпоста «ЛНР» протитанкові міни були знешкоджені на місці ймовірно через те, що першочергово їх встановили без можливості вилучення. Жодних споруд для укриття на випадок раптового загострення ситуації не передбачено; дорога настільки вузька, що недостатньо місця навіть для того, щоб об'їхати несправне авто. Обабіч дороги взагалі немає огороження. Дорожня розмітка нанесена лише частково; на ділянці довжиною приблизно 1300 метрів все ще бракує розмітки. Альтернативних доріг для перетину лінії зіткнення немає. З огляду на те, що інші дороги по обидва боки лінії зіткнення не розміновані або не оголошені як заміновані, патрулі СММ та місцеві жителі не можуть ними користуватися.

поранених) зареєстровано у підконтрольних уряду районах і 53 (21 загиблий і 32 поранені) — у непідконтрольних уряду районах. Місія також підтвердила п'ять жертв (двоє загиблих і троє поранених) у районах, що не контролюються жодною стороною і які, зазвичай, розміщені між бойовими позиціями. У таких районах процес координації робіт із розмінування набуває особливого значення, оскільки жодна сторона не бере на себе відповідальність та не виявляє ініціативи щодо розмінування чи очищення від мін⁶⁴.

Більш того, Місія зафіксувала випадки регулярного встановлення нових протипіхотних мін, а також мін-пасток і розтяжок, зокрема у Зайцевому, Петровському районі Донецька, Мар'їнці та Золотому⁶⁵. Протипіхотні міни, які спрацьовують від присутності або контакту з особою чи від її наближення, та призначені для ураження (позбавлення дієздатності, поранення чи вбивства) живої сили, становлять надзвичайну небезпеку для цивільного населення, оскільки вони легко приводяться в дію. Наприклад, у жовтні поблизу підконтрольного «ЛНР» Жовтого електромонтажник, виконуючи ремонтні роботи на лінії електропередачі, отримав поранення від вибуху протипіхотної міни.

23 серпня чоловік, який ловив рибу, загинув від вибуху міни поблизу річки Бахмутка. Від вибуху міни у цьому ж районі 19 листопада загинув ще один чоловік літнього віку, який випасав худобу. Річка протікає поблизу підконтрольного уряду населеного пункту Жованка, що вважається частиною районів, які не контролюються жодною стороною (бесіда зі спостерігачами у серпні 2016 року).

СММ зафіксувала випадки, коли від вибуху мін, невибухлих боєприпасів і СВП гинули, отримували поранення та каліцтва цивільні особи, зокрема дорослі

⁶⁴ Наприклад, 11 серпня у районі Зайцевого за КПВВ «Майорськ» спостерігачі зафіксували снаряд, що не розірвався, на узбіччі дороги у районі, що не контролюється жодною стороною. СММ відразу повідомила про це представникам СЦКК, які відповіли, що вони не можуть нічого з цим зробити, оскільки ця ділянка розміщена у районі, що не контролюється жодною стороною. На блокпостах працівники МКЧХ встановили знаки, які попереджають про мінну небезпеку. В Новоолександрівці спостерігачі регулярно фіксують боєприпаси, що не вибухнули, на присадибних ділянках біля будинків місцевих мешканців, однак жодна група з розмінування не наважується навідатися до села, оскільки цей район не контролюється жодною стороною.

⁶⁵ Наприклад, СММ підтвердила чотири жертви серед цивільного населення внаслідок підриву на розтяжках: три випадки у липні і ще один у листопаді — усі вони сталися на неофіційних маршрутах (стежках), якими мирні жителі користуються для проходу через лінію зіткнення. Про мирних жителів, які отримали поранення, підірвавшись на встановлених на цивільних об'єктах розтяжках, повідомлялося у трьох випадках, які сталися у підконтрольному уряду Троїцькому відповідно у березні, квітні та травні. Ці дані були підтверджені спостерігачами СММ у червні у Троїцькій медичній клініці.

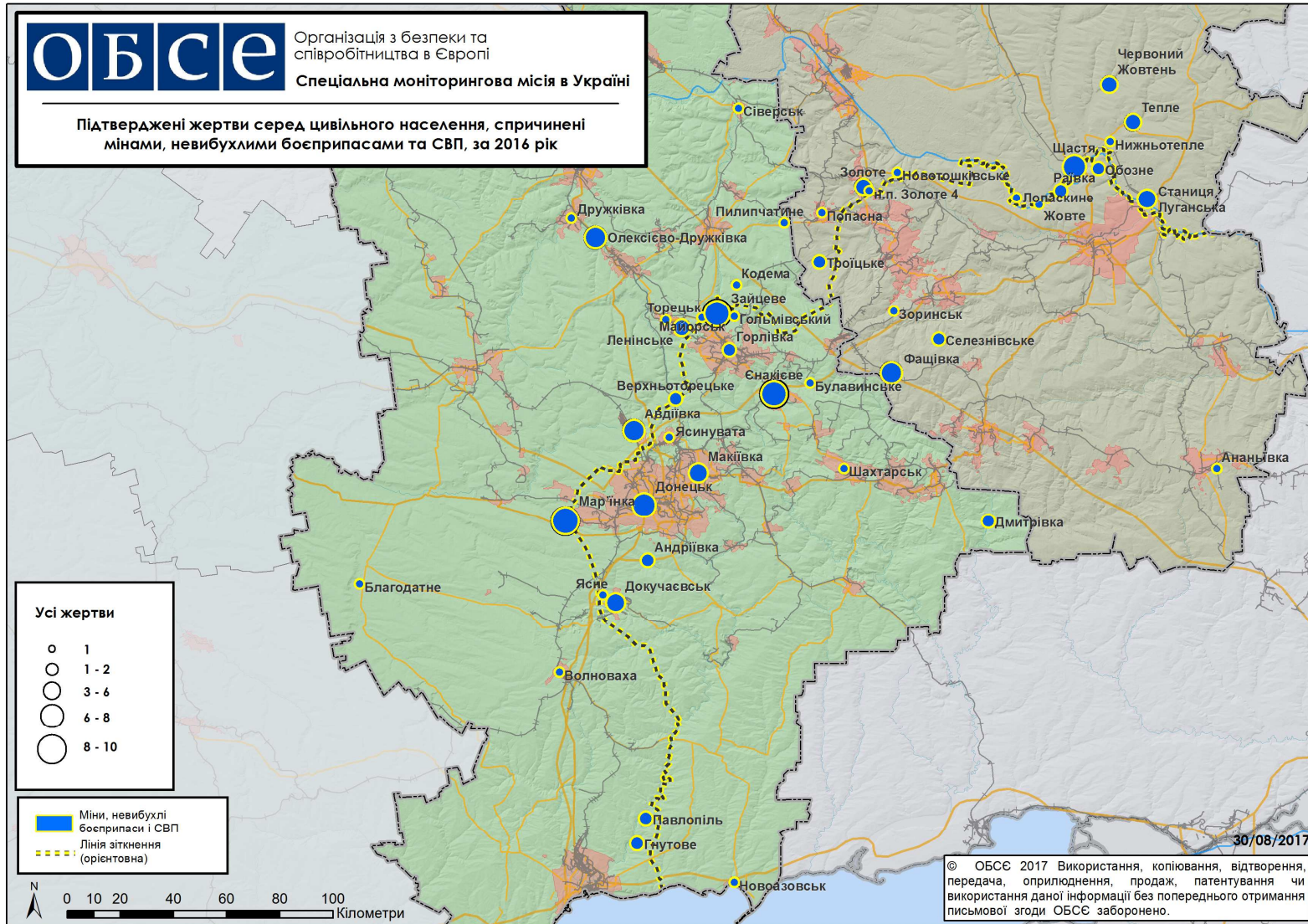
чоловіки. Це відбувалося не лише тоді, коли вони перетинали лінію зіткнення⁶⁶, але здебільшого дорогою додому, а найчастіше — коли вони працювали у полях⁶⁷, ходили порибалити, по гриби чи дрова⁶⁸. Більше того, численні інциденти, жертвами яких в основному стають неповнолітні, виникають унаслідок неправильного поводження з вибуховими пристроями. Зокрема, за підтвердженими СММ даними, від неправильного поводження з вибуховими пристроями загинуло 13 і поранено 18 цивільних осіб, більше половини з яких діти. Хлопці становлять майже 90% від загальної кількості жертв серед дітей, причому приблизно 50% випадків були з летальними наслідками. Боєприпаси, що не вибухнули і були залишені, іноді на тривалий період часу, становлять особливу небезпеку для дітей. Саме діти найбільше страждають від небезпечного поводження з боєприпасами, що не вибухнули, коли вони намагаються розібрати вибухонебезпечні предмети або використовують їх як іграшки⁶⁹. Це свідчить про низький рівень обізнаності про мінну небезпеку і підкреслює постійну необхідність проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу.

⁶⁶ Наприклад, 26 жовтня молодий чоловік, із проблемами зі слухом і мовленням, отримав поранення нижніх кінцівок від вибухової дії саморобного вибухового пристрою, проходячи пішки між нульовими блокпостами у підконтрольній «ДНР» Горлівці у напрямку до підконтрольних уряду районів.

⁶⁷ Для ілюстрації, 18 травня поблизу підконтрольного уряду Павлополя один чоловік загинув і ще один отримав серйозні травми, коли трактор, на якому вони їхали, підірвався на протитанковій міні. Перед тим як обробляти землю, власник земельної ділянки отримав довідку від Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) про те, що його поле перевірено на наявність вибухонебезпечних предметів і проведено розмінування. Інцидент трапився, коли чоловіки їхали до річки набрати води для сільськогосподарських потреб. За словами родича загиблого, ДСНС не попередила їх про можливе мінування берегів річки. До того ж, у цій місцевості не було встановлено попереджувальних знаків про мінну небезпеку.

⁶⁸ У лютому у підконтрольному уряду Теплому загинула одна цивільна особа і ще двоє отримали поранення, коли вони ходили у ліс по дрова. У квітні поблизу Докучаєвська чоловік дістав поранення, наступивши на протипіхотну міну, йдучи ловити рибу. У липні в Лопаскиному ще один мирний житель отримав поранення під час рибної ловлі. У вересні молодого чоловіка, який збирав гриби поблизу підконтрольної «ЛНР» Раївки, було поранено в ногу внаслідок детонації міни. У листопаді у цьому ж районі загинув інший чоловік, який ходив порибалити. У жовтні від спрацювання мін чи мін-пасток поранення отримали четверо цивільних осіб, які збирали гриби: двоє у Перевальському районі Донецької області, один у підконтрольному уряду Новотошківському і ще один у Щасті у Луганській області.

⁶⁹ Наприклад, 4 липня у підконтрольному «ДНР» Єнакієвому троє неповнолітніх (хлопці віком один і п'ять років та дівчинка віком півтора роки) загинули, а ще один дорослий отримав поранення від вибуху підствольної гранати, яку один із дітей намагався розібрати. Крім того, у підконтрольному «ДНР» м. Єнакієве (41 км на північний схід від Донецька) 14-річний хлопець отримав поранення печінки та очей, а двоє інших дітей — неглибокі рани, коли знайдений ними снаряд, з яким вони гралися, вибухнув. На місці, де, імовірно, стався цей випадок, спостерігачі СММ бачили купи артилерійських снарядів, більшість з яких лежали за 75 м від житлових будинків (Див. Щоденний звіт СММ від 27 травня 2016 р., www.osce.org/uk/ukraine-smm/243416). 20 серпня у підконтрольному уряду Червоному Жовтні двоє хлопців знайшли у полі снаряд і спробували його підпалити. Від вибуху постраждали вони та їхній товариш.

iii) **Переміщення блокпостів і бойові дії уздовж дорожніх коридорів**

Існує п'ять офіційних дорожніх коридорів для перетину⁷⁰ лінії зіткнення (чотири у Донецькій області й один, передбачений лише для пішоходів, у Луганській). Щомісяця у середньому 700000 цивільних осіб перетинають відповідні контрольні пункти в'їзду-виїзду (КПВВ)⁷¹:

У 2016 році конфігурація лінії зіткнення майже не змінилася. Однак СММ спостерігала просування сторін ближче до лінії зіткнення. Це призводило до зменшення міжпозиційної дистанції, іноді сторони розташовувались у межах видимості, зокрема на дорожніх коридорах у Донецькій і Луганській областях: у підконтрольному уряду Березовому та підконтрольній «ДНР» Оленівці, у підконтрольному уряду Майорську та підконтрольній «ДНР» Горлівці, поблизу Зайцевого, у районі Новоолександрівки, неподалік закритого КПВВ «Золоте–Первомайськ» та біля мосту у Станиці Луганській. Такі просування підвищували рівень напруженості та ризиків для безпеки та захищеності цивільного населення, у тому числі під час перетину лінії зіткнення. Окрім того, за повідомленнями, ротація збройних сил та формувань сприймалася як підготовка до неминучого нападу, тим самим збільшуючи напруженість.

Через довгі черги та тривалий час очікування на блокпостах і КПВВ цивільне населення наражається на ризик потраплення під обстріли та перехресний вогонь зі стрілецької зброї. СММ регулярно фіксувала обстріли та наявність вибухонебезпечних предметів-наслідків війни⁷² у безпосередній близькості від дорожніх коридорів. Окрім того, Державна прикордонна служба України (ДПСУ) часто повідомляла, що деякі мирні жителі залишалися на ділянці між блокпостами сторін на ніч — найбільш небезпечний час для перебування у безпосередній близькості до військових цілей.

У цілому СММ підтвердила дані про те, що у безпосередній близькості від дорожніх коридорів загинуло 7 та поранено 21 цивільну особу (19 — у Донецькій області і 9 — у Луганській області), 30% з яких стали жертвами обстрілів (один загиблий та восьмеро поранених), у той час як більшість жертв

⁷⁰ Новотроїцьке, Мар'їнка, Майорськ, Пищевик, Станиця Луганська.

⁷¹ На основі статистичних даних ДПСУ за січень–жовтень 2016 р.

⁷² Наприклад, спостерігачі СММ виявили гранати, прикріплені до тимчасової дерев'яної конструкції, що поєднує частини зруйнованого мосту у Станиці Луганській. Після того як СММ поінформувала про це Спільний центр із контролю та координації (СЦКК), члени «ЛНР» вилучили чотири гранати ВОГ-17. Прикріплення саморобних вибухових пристроїв до таких конструкцій загрожує життям кожної особи з приблизно 4500, які щодня переходять через цей міст.

постраждала від вогню зі СЗЛО (43%), у тому числі зі снайперської зброї (що підтверджено з достовірних джерел). СММ зауважила, що у багатьох випадках через переміщення КПВВ уздовж дорожніх коридорів підвищувався рівень насильства, що призводило до жертв. Така тенденція спостерігалася з кінця грудня 2015 – початку січня 2016 року, коли сторони просунули свої позиції ближче одна до одної у районі підконтрольних уряду Павлополя і Пікуз⁷³, що спричинило загострення ситуації на цьому напрямку. Останній населений пункт згодом перейшов під контроль «ДНР».

Усередині квітня, за спостереженнями СММ, блокпост збройних сил, розташований на південний захід від Донецька поблизу підконтрольного уряду Березового, перемістили на 3 км далі на північ автошляхом Н20 у напрямку підконтрольного «ДНР» району. Відразу після цього блокпост «ДНР» в Оленівці було переміщено ближче до новоствореного блокпоста у Березовому. У результаті відстань між позиціями сторін зменшилася до приблизно 2 км. У свою чергу, це спровокувало підвищення рівня напруженості. Зрештою перестрілки призвели до жертв серед цивільного населення⁷⁴. 27 квітня 2016 року, о 2:45 ночі, у підконтрольній «ДНР» Оленівці мінометні міни влучили в автомобілі, що стояли в черзі на дорозі, за 600 метрів від нульового блокпоста «ДНР». СММ підтвердила, що четверо цивільних осіб загинуло і ще п'ятеро дістали поранення від розривів боєприпасів калібру не менше 120 мм та, ймовірно, 122- і 152-мм артилерійських снарядів — озброєння, розміщення якого у зоні безпеки прямо заборонено Мінськими домовленостями. У результаті цього нападу пошкоджено об'єкти приватної та державної власності, у тому числі будівлю медичної клініки.

Цей інцидент демонструє як присутність бойових позицій поблизу населених пунктів і лінії зіткнення загрожує життю і здоров'ю цивільного населення у районах, охоплених конфліктом. На відстані щонайменше 500 метрів від клініки та 200 метрів від місця інциденту спостерігачі СММ зафіксували декілька житлових будинків, обкладених ящиками для боєприпасів (з позначенням «мінометні міни 120 мм») та іншими матеріалами, такими як мішки з піском. За оцінкою СММ, там розміщувалися озброєні члени «ДНР». Місія відмітила, що одне із приміщень охороняли четверо добре озброєних членів «ДНР».

⁷³ 7 січня у Павлополі від ураження стрілецькою зброєю загинув чоловік, а в Пікузах інший чоловік дістав поранення під час обстрілу 25 січня.

⁷⁴ У цьому випадку події розгорталися так само, як і колись у Широкиному, Зайцевому та Гнутовому, де незначне переміщення позицій однієї сторони спричиняло аналогічну реакцію іншої сторони і, врешті, призводило до локального загострення ситуації.

У червні СММ зафіксувала, що обидві сторони перемістили свої позиції уздовж дорожнього коридора «Зайцеве–Горлівка». Патруль СММ бачив новозбудований блокпост збройних сил, розташований за 500 м на південний схід від нульового урядового блокпоста в Майорську і за 1500 м на північний захід від блокпоста «ДНР» на північно-західній околиці Горлівки, який попереднього тижня було переміщено на 900 м на північний захід від нульового блокпоста «ДНР». Після цього бойові дії у районі Майорська та Зайцевого, а також у північно-східній частині Горлівки активізувалися. Наприклад, внаслідок обстрілу у Горлівці 27 червня один мирний житель загинув і ще один дістав поранення у різних районах міста. Кілька днів потому, 2 та 7 липня, від обстрілів постраждав літній чоловік (79 років) та подружжя (63-літня жінка та 71-річний чоловік). 30 липня, приблизно о 19:00, чоловік віком від 55 до 59 років отримав осколкові поранення, коли перебував на подвір'ї свого будинку, розташованого приблизно за 700 метрів від нульового блокпоста у Горлівці⁷⁵. Згодом він розповів спостерігачам СММ, що вийшов на вулицю, щоби перевірити, чи не було пошкоджено його будинок унаслідок обстрілу, який стався пополуночі.

21 жовтня КПВВ було також переміщено із Зайцевого до Майорська, ближче до лінії зіткнення, у результаті чого відстань між нульовим урядовим блокпостом і КПВВ зменшилася з орієнтовно 19 км до приблизно 1 км. 27 жовтня (менш ніж через тиждень після переміщення КПВВ) упродовж лише 2,5 годин зранку СММ зафіксувала понад 250 вибухів невизначеного походження. Зрештою роботу КПВВ «Майорськ–Горлівка» було тимчасово призупинено і мирні жителі не могли перетинати лінію зіткнення через цей пункт⁷⁶. Близькість вогневої активності до КПВВ лише підвищила рівень ризиків, пов'язаних із безпекою цивільного населення. Як наслідок, 14 грудня один чоловік загинув і ще один дістав поранення від ураження вогнем зі стрілецької зброї, коли вони стояли в черзі на посадку в автобус на КПВВ «Майорськ». Водночас у літньої жінки, яка стала свідком цих подій, стався серцевий напад. Дорогою до лікарні вона померла.

Ескалація ситуації біля мосту у Станиці Луганській, що спостерігалася усередині червня, продовжилася, коли обидві сторони почали споруджувати та укріплювати свої передові позиції на відстані лише 400 м одна від одної. Члени «ЛНР» стверджували, що їхня мета — посилити захист території біля мосту.

⁷⁵ Нульові блокпости — блокпости, які розташовані найближче до лінії зіткнення і за якими вже розміщується блокпост іншої сторони.

⁷⁶ До цього, 19 жовтня, біля нульового блокпоста у Майорську спостерігачі СММ бачили, як на військовій вантажівці Збройних сил України перевозили 82-мм міномет «Волошка» (2Б9) у напрямку Зайцевого з порушенням 15-км лінії відведення.

Водночас урядові представники розцінювали свої дії як захисну реакцію. Враховуючи те, що передові позиції проглядалися з обох боків, між сторонами велися перестрілки у безпосередній близькості до мосту — єдиного дорожнього коридору в Луганській області. Кожного разу, коли мирні жителі перетинають КПВВ з будь-якого боку, вони опиняються на ділянці довжиною 1300 м, де у них немає жодної можливості укритися чи врятуватися у випадку загострення ситуації, окрім як бігти до бліндажів. Цивільне населення може просуватися лише по дорожньому коридору, оскільки поросла травою місцевість по обидва боки усіяна мінами та боєприпасами, що не вибухнули.

СММ підтвердила інформацію про те, що від обстрілів та ураження вогнем зі стрілецької зброї та легкого озброєння у Станиці Луганській четверо осіб дістали поранення і ще одна загинула. Окрім того, було зафіксовано чотири випадки, коли від підриву на мінах або спрацювання вибухових пристроїв постраждали пішоходи, які намагалися обійти КПВВ, щоб уникнути загрози потрапляння під обстріл, очікуючи на прохід через усі блокпости. Небажання сторін відремонтувати дерев'яні трапи на цьому пішохідному мосту, які були серйозно пошкоджені, ще більше ускладнює безпечний перехід для мирних жителів. КПВВ «Золоте–Первомайськ» потенційно міг би значно покращити ситуацію з перетином цивільним населенням лінії зіткнення, однак він, як і раніше, залишався закритим. Аналогічно не відкрито КПВВ у Щасті.

У західній частині Луганської області упродовж року Збройні сили України значно просунули свої позиції у районі Новоолександрівки, яка увесь рік вважалася гарячою точкою з огляду на кількість жертв серед цивільного населення, яка у 2016 році загалом становила сім осіб.

У районах навколо Мар'їнки–Олександрівки та Пищевика–Верхньошироківського (кол. Октябр) не було зафіксовано значних змін у розташуванні позицій сторін, однак ці дорожні коридори та КПВВ часто потрапляли під обстріли з важкого та легкого озброєння, зокрема у денний час⁷⁷. Наприклад, 46-річний чоловік отримав кульове поранення о 12:45

⁷⁷ Наприклад, у жовтні спостерігачі СММ двічі бачили, як у районі КПВВ «Мар'їнка–Олександрівка» велися обстріли. 17 жовтня під час обстрілу на КПВВ «Мар'їнка–Олександрівка» автомобілі СММ майже годину були заблоковані у черзі разом із десятками цивільних транспортних засобів без будь-якої можливості переміститися у безпечніше місце. Незважаючи на явну загрозу життю і здоров'ю цивільних осіб, а також нехтуючи наполегливими закликами спостерігачів СММ, ті, хто перебували на блокпості «ДНР», не дозволяли автомобілям проїхати до КПВВ «Мар'їнка», посилаючись на відсутність відповідного розпорядження з боку членів «ДНР». 27 жовтня подібна ситуація сталася на дорожньому коридорі Мар'їнка–Олександрівка, коли автомобілі СММ опинилися поміж десятків інших цивільних транспортних засобів. 25 серпня у Мар'їнці співробітники ДПСУ були змушені тимчасово припинити роботу та провести евакуацію. 7 і 10 листопада, о 17:15 і 07:15 відповідно, пішоходи на мосту у Станиці Луганській повідомили

26 серпня, очікуючи у черзі на прохід до підконтрольних уряду районів приблизно за 30 метрів на схід від КПВВ «Мар'їнка». Місії повідомили про нічний обстріл у районі КПВВ «Пищевик» 19 жовтня. 9 листопада у денний час, коли мирні жителі проходили через КПВВ у підконтрольному «ДНР» Верхньошироківському, спостерігачі СММ зафіксували обстріл⁷⁸.

На КПВВ немає бомбосховищ чи будь-яких інших споруд для захисту від обстрілів та інших збройних нападів, окрім КПВВ «Пищевик» з підконтрольного уряду боку, де є бомбосховище, що кваліфікується як наявне та достатнє⁷⁹.

Е. Заключні спостереження

СММ продовжує уточнювати інформацію та звітувати про випадки жертв серед цивільного населення в рамках моніторингу безпекової ситуації на сході України. Сторони можуть зменшити страждання людей, а також кількість жертв серед цивільного населення по обидва боки лінії зіткнення за допомогою таких засобів:

- забезпечити повне дотримання режиму припинення вогню і виконання інших передбачених Мінськими домовленостями зобов'язань, зокрема щодо відведення забороненого озброєння;
- забезпечити виконання Рамкового рішення ТКГ про розведення сил і засобів від 21 вересня 2016 року;
- виявити максимальну стриманість і взяти на себе повну відповідальність за захист цивільного населення, у тому числі шляхом вжиття необхідних заходів для збереження життя цивільного населення, зокрема заборони нападів невибіркового характеру, які не розрізняють між цивільними особами і комбатантами, цивільними об'єктами та військовими цілями;
- вивести сили та засоби, що застосовуються для ведення бойових дій, із житлових районів і населених пунктів для забезпечення можливості чітко розрізняти між збройними позиціями та цивільними об'єктами, у тому числі відвести сили і засоби від життєво важливих об'єктів цивільної інфраструктури;

СММ, що потрапивши під вогонь зі стрілецької зброї, легкого озброєння та великокаліберних кулеметів, вони були змушені ховатися у бліндажах.

⁷⁸ Див. оперативний звіт СММ від 10 листопада 2016 р., www.osce.org/uk/ukraine-smm/280816

⁷⁹ На КПВВ «Новотроїцьке» також є бомбосховище, яке однак не відповідає певним нормам http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ukraine_humanitarian_snapshot_checkpoints_20170403.pdf

- забезпечити захищеність шкіл і лікарень, у тому числі шляхом виведення військовослужбовців, озброєних осіб та озброєння зі шкільних та медичних приміщень;
- припинити застосування мінометів та іншого неприцільного озброєння у районах, де проживає цивільне населення;
- скоротити час очікування на існуючих КПВВ та забезпечити зведення там спеціальних споруд для укриття, а також відкрити нові офіційні дорожні коридори для цивільного населення, особливо ті, де забезпечена можливість перетину лінії зіткнення на транспортних засобах;
- дотримуватися принципів відмінності, пропорційності й обережності для захисту цивільного населення.